

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Diplomová práce

**Zásada Pacta sunt servanda v teorii, praxi a
rozhodovací praxi soudů**

Bc. Michal Mládek

© 2014 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra práva

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Mládek Michal

Veřejná správa a regionální rozvoj nav.- Hradec

Název práce

Zásada pacta sunt servanda v teorii, praxi a v rozhodovací praxi soudů.

Anglický název

Principle Pacta sunt servanda in Theory, the practise of decision-making practice of the courts

Cíle práce

"Právní zásada pacta sunt servanda je zcela klíčovým pojmem právního státu. K prosazení této zásady v kontinentální Evropě dochází až s příchodem školy komentátorů ve 14. – 15. století ve zřetelné souvislosti s rozšířením křesťanství. Cílem diplomové práce je objasnit původ a historickou aplikaci této právní zásady, stejně jako nalézt její stopy v současné právní úpravě platné na území České republiky. Nadcházející rekodifikace občanské právní úpravy pak dala vzniknout cíli dalšímu, totiž zachytit stopy právní zásady Pacta sunt servanda v novém kodexu občanského práva. S použitím analytických metod tak v závěru diplomové práce může být potvrzena nebo vyvrácena kontinuální platnost této stěžejní právní zásady a její význam v demokratické společnosti."

Metodika

- literární rešerše, citace a kompilace názorů převzatých z odborné literatury
- interpretace textu právních předpisů

Harmonogram zpracování

HARMONOGRAM:

1. Sběr dat, vyhotovení zadání práce do 30.06.2013
2. Vypracování teoretické části do 31.01.2014
3. Vypracování praktické části do 28.02.2014
4. Odevzdání práce do 31.03.2014

Rozsah textové části

60-80 stran

Klíčová slova

právní zásady, pacta sunt servanda, přirozené právo, mezinárodní právo, soukromé právo, ústava, kogentní normy, soudní rozhodnutí

Doporučené zdroje informací

Eliáš Karel a kol., Občanský zákoník – Velký akademický komentář. Linde Praha, a.s., Praha, 2008, ISBN: 978-80-7201-687-7
BOGUSZAK Jiří a kolektiv, Teorie práva, 2. přepracované vydání, ASPI Publishing, s.r.o., Praha, 2004, ISBN: 80-7357-030-0
FIALA Josef a kolektiv, Občanské právo, ASPI, a.s., Praha, 2006, ISBN: 80-7357-212-5
KNAPP Viktor, Teorie práva, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 1995, ISBN: 80-7179-028-1
KADLECOVÁ Marta a kolektiv, Dějiny českého soukromého práva, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., ISBN: 978-80-7380-041-3
URFUS Valentin, Historické základy novodobého práva soukromého, C.H.Beck, Praha, 2001, ISBN: 80-7179-504-6
KINCL Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal, Římské právo, C.H.BECK, Praha, 1995, ISBN: 978-80-7179-031-0
ŽIDLICKÁ Michaela, Římské právo, Institut dalšího vzdělávání, Brno, 2002, ISBN: 80-86629-01-5
BONELL, M., J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Uniform Law Review, 1996. Dostupné z <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html>
SVEJKOVSKÝ J. a kol., Nový občanský zákoník. Srovnání nové a současné úpravy občanského práva, C. H. Beck, Praha 2012, 792 stran

Vedoucí práce

Kadlecová Eva, JUDr.

Termín odevzdání

březen 2014

JUDr. Jana Borská

Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c.

Děkan fakulty

V Praze dne 8.11.2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Zásada Pacta sunt servanda v teorii, praxi a rozhodovací praxi soudů" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28.11.2014

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval JUDr. Evě Kadlecové za laskavé vedení, trpělivost a cenné rady a konzultace, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Zásada *Pacta sunt servanda* v teorii, praxi a rozhodovací praxi soudů

Principle *pacta sunt servanda* in theory, practise and decision practise of courts

Souhrn

Zásada *Pacta sunt servanda* je klíčovým prvkem právního řádu každé moderní společnosti. Je vrcholem hodnot demokratické společnosti a jedince, mezi které patří obecně platné principy dobré víry a dobrých mravů. Zásada *Pacta sunt servanda* vyjadřuje samotné základy právního státu a Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které vyjadřují respekt k soukromoprávní sféře a poskytují ochranu soukromému životu. Tím ochraňuje před libovůlí.

Zásada *Pacta sunt servanda* je nutným předpokladem všech ekonomických dějů, které jsou vždy až následkem realizace smluvních ujednání. Tok informací, statků, pracovní síly a kapitálu, to vše je důsledkem platných, státem chráněných a tedy vynutitelných kontraktací. Jejich společným základem je přitom princip soukromého vlastnictví – bez zásady *Pacta sunt servanda* by institut soukromého vlastnictví nebyl možný.

Zásada *Pacta sunt servanda* je elementární součástí mezinárodního práva. Jako taková je příspěvkem k upevnování důvěry občanů ve vlastní právní řád, stejně jako měřítkem věrohodnosti státu v mezinárodním společenství.

Historie a současnost, teorie a praxe. To jsou aspekty právní zásady *Pacta sunt servanda*, kterým se bude tato monografie věnovat. K jejich propojení se autor bude snažit dospět za pomoci vědeckých metod.

Summary

The principle of *pacta sunt servanda* is a key element of the law of any modern society. It is the peak values of a democratic society and individuals, including generally applicable principles of good faith and good morals. The principle of *pacta sunt servanda* expresses the very foundations of the rule of law and the European Convention on Human Rights, which express respect for the private sector and provide protection for private life. This protects against arbitrariness.

The principle of *pacta sunt servanda* is a prerequisite for all economic events, which are always up as a result of implementation of contractual arrangements. The flow of information, goods, labor and capital, all this is due to the current state-protected and therefore enforceable contracting. Their common basis is the principle of a private property - without the principle *pacta sunt servanda* would institute of private property was not possible.

The principle of *pacta sunt servanda* is a crucial part of international law. As such, it is a contribution to strengthening citizens' confidence in their own legal order, as well as a measure of the credibility of the state in the international community. History and present, theory and practice. These are aspects of the legal principle of *pacta sunt servanda*, which will dedicate this monograph. Their mutual connection author will try to reach using scientific methods.

Klíčová slova: *pacta sunt servanda*, přirozené právo, mezinárodní právo, soukromé právo, smlouva, ústava, kogentní normy, soudní rozhodnutí

Keywords: *pacta sunt servanda*, *natural law*, *international law*, *privat law*, *contract*, *constitution*, *binding law*, *judgement*

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíl práce a metodika	12
3	Historický vývoj zásady Pacta sunt servanda	14
3.1	Období před kodifikacemi Justiniána	14
3.2	Justiniánské kodifikace	15
3.3	Úprava zásady Pacta sunt servanda v náboženských textech	17
3.4	Vývoj principu zavazujícího k plnění smluv v době středověku.....	18
3.5	Zámořské objevy a kolonialismus jako akcelerátor tvorby mezinárodního práva na bázi zásady Pacta sunt servanda.....	20
3.6	Ranně novověká ohrožení zásady Pacta sunt servanda	21
4	Zásada Pacta sunt servanda jako základ stability mezinárodního společenství.....	24
4.1	Lex mercatoria	24
4.2	Prosazení přirozeného práva v mezinárodní kontraktaci.....	25
4.3	Vídeňská úmluva	25
4.4	Principy UNIDROIT v mezinárodní obchodní kontraktaci.....	30
4.4.1	Vliv změny okolností na zásadu Pacta sunt servanda v podmínkách UNIDROIT	33
5	Zásada Pacta sunt servanda a její začlenění v moderní společnosti	37
5.1	Mezinárodní kontraktace jako pramen zásady Pacta sunt servanda	37
5.2	Občanský kodex jako legální pramen zásady Pacta sunt servanda	39
6	Právní skutečnosti a právní jednání jako východiska a podmínky kontraktace a předpoklady aplikace zásady Pacta sunt servanda.....	42
6.1	Projev vůle smluvních stran.....	45
6.2	Princip dobré víry a dobrých mravů	49
6.3	Forma projevu vůle	52
6.4	Subjekty jako strany smlouvy.....	55
6.4.1	Jednání fyzických osob	55
6.4.2	Jednání právnických osob	57
6.4.3	Jednání v zastoupení	58
6.5	Obsah smluvních vztahů	60
6.6	Změna okolností a její vliv na závazky smluvních stran	63
7	Ochrana zásady Pacta sunt servanda - Zásada Pacta sunt servanda v rozhodovací praxi ústavního soudu	66
7.1	Pacta sunt servanda – přirozenoprávní norma, od které je odvozeno veškeré právo	67
7.2	Pacta sunt servanda jako nástroj právní jistoty	68

7.3	Pacta sunt servanda vyjadřuje závazek všech smluvních stran bez rozdílu	69
7.4	Pacta sunt servanda stvrzuje projev vůle smluvních stran a chrání jejich dobrou víru	70
7.5	Porušení dobrých mravů při kontraktaci nepožívá ochrany zásadou Pacta sunt servanda	71
7.6	Pacta sunt servanda jako předpoklad práva na soudní ochranu.....	72
7.7	Principu Pacta sunt servanda podléhají všechny části smlouvy	73
7.8	Smluvní sankce jako dopad porušení smlouvy a nedodržení zásady Pacta sunt servanda	73
7.9	Pacta sunt servanda x tvrzená změna okolností.....	74
7.10	Nejistota v budoucím plnění druhou smluvní stranou jako důvod pro narušení principu Pacta sunt servanda u věřitele.....	75
7.11	Veřejný zájem jako příčina oprávněného narušení principu Pacta sunt servanda	76
7.12	Dobrá víra jako základní podmínka kontraktace a aplikace Pacta sunt servanda.....	77
7.13	Ochrana spotřebitele jako průlom do Pacta sunt servanda	78
7.14	Pacta sunt servanda jako ochrana před libovůlí.....	79
7.15	Pacta sunt servanda jako výraz rovnosti stran obligačního vztahu.....	80
7.16	Inominátní smlouva nebo legální smluvní typ požívají stejné ochrany zásadou <i>Pacta sunt servanda</i>	80
7.17	Platnost smlouvy jako nutná podmínka účinků zásady Pacta sunt servanda.....	81
7.18	Pacta sunt servanda ve světle času jako právní události - <i>Lex posterior generalis non derogat legi speciali</i>	82
7.19	Pacta sunt servanda jako základní součást mezinárodního práva.....	83
8	Závěr	86
9	Seznam použitých zdrojů.....	89

1 Úvod

Pomineme-li náboženské texty, je jen velmi málo pravidel, které mají tak morální charakter a činí z obsahu smluvních ujednání takřikajíc posvátné, nedotknutelné úmluvy. Jakkoli jsou historické kořeny zásady *Pacta sunt servanda* zasazeny v počátcích civilizace, zdá se, že její prosazení v moderní společnosti je spíše než dílem právních teoretiků důsledkem stupně rozvoje společnosti. Nikdy přitom nešlo o to, zda je zásada přítomna, otázkou každé společnosti v jejím historickém vývoji bylo pouze, kdo je jejím nositelem a komu je určena. **O právní zásadě však můžeme hovořit až v okamžicích její kodifikace** (viz dále), zatímco do té doby je nutné hovořit o principu vyvěrajícím z přirozených, božských a bohem daných práv.

Právní zásady mají nezastupitelnou úlohu v legislativním procesu a procesu interpretace a aplikace práva. Zákony nemohou vystihnout, zachytit a regulovat zcela přesně všechny odstíny pestrého života lidské společnosti. Právní zásady nám tak dovolují postihnout smysl a účel zákona a umožňují průnik vyšších přirozenoprávních principů do hodnocení životních situací ve světle právní úpravy.

Zásada *Pacta sunt servanda* bývá v moderní demokratické společnosti nazývána nejvyšší právní zásadou. Ne vždy tomu tak bylo. Schopnost společnosti hájit právo na plnění závazků každého jednoho občana a sama se jím řídit je znakem její zralosti. V principu to však není zralost samotné společnosti, nýbrž zralost osob, které společnost tvoří. Zralost, kterou lze vyjádřit jednoduchým předpokladem respektu jedince k právům druhé osoby. Svoboda jednotlivce končí tam, kde začínají práva jiného. **Mají-li být smlouvy skutečně plněny, pak úcta k právům druhé smluvní strany se prostě předpokládá.**

Můžeme se domnívat, že přirozené (božské) právo zde bylo dříve než samotná společnost. Pravděpodobně nelze rozhodnout, zda se božské právo vyvíjelo s vědomím a odpovědností jednotlivců ve společnosti, nebo zda se jednotlivci a společnost po věky kultivovali všudypřítomným přirozeným právem. Ať již to bylo jakkoli, **zásada *Pacta sunt servanda* vyjadřuje princip, bez něhož by se námi žitý svět nestal skutečností** – jako součást ústav demokratických zřízení poskytuje a garantuje právní jistotu a je nástrojem aplikace celé řady svobod občana v demokratické společnosti.

Zásada *Pacta sunt servanda* tvoří podstatu soužití mezinárodního společenství. Vzhledem k absenci zákonodárce, který by byl nadán mocí stanovit právní normy závazné pro všechny státy bez rozdílu, se normy mezinárodního práva tvoří na bázi kontraktace smluvních stran. Bez odhodlání smluvních stran splnit takto přijaté závazky by mezinárodní společenství stěží mohlo prospívat. Není náhodou, že význam zásady *Pacta sunt servanda* vzrostl s koncem středověku v době velkých zámořských objevů a nastupující kolonizace. Země pocítily potřebu institucionalizovat nově získaná území a zakotvit je ve strukturách mezistátních vztahů. Zámořské objevy a rozvoj mezinárodního obchodu se tak staly skutečným klíčem k emancipaci společnosti – stát se musel otevřeně přiznat k principu *Pacta sunt servanda* jak na mezinárodní scéně, tak i dovnitř směrem ke svým obyvatelům.

Na bázi těchto společenských změn, za zásadního přispění konce feudálního státu v důsledku průmyslové revoluce a opuštění modelu závislosti vyjádřené poddanstvím, se zásada *Pacta sunt servanda* stala základním principem občanských kodexů demokratických zemí. **Bez jejího působení by stát nemohl existovat - stalo by se prakticky nemožným vytvářet funkční právní řád,** který stanoví a garantuje práva, zakotvuje povinnosti a definuje sankce.

Cesta od prvních selektivně uplatňovaných tezí obsahem podobných zásadě *Pacta sunt servanda* až po dnešní obecně závazné otevřené přiznání tohoto principu v občanských kodexech, byla velmi složitá a dlouhá. Vzhledem k přirozenému původu této právní zásady a tedy **její objektivní nezávislosti na lidské vůli** je autor přesvědčen, že směřování k jejímu obecnému prosazení bylo nevyhnutelné. Nevyhnutelné stejně, jako je v dramaticky rostoucí populaci nevyhnutelná cesta respektu k právům druhého. To je principu, který je mimo jiné v zásadě *Pacta sunt servanda* neoddělitelně obsažen.

2 Cíl práce a metodika

Cílem práce je monografické zpracování právní zásady *Pacta sunt servanda*. Základem výběru tohoto tématu byl u autora respekt k *ius divine*. Na tomto založený zájem se v části týkající se předmětu diplomové práce projevil pozorováním principů kontraktace v praxi, na které bylo navázáno bakalářským studiem v oboru veřejné správy – právní specializace. Tím byly položeny teoretické základy přístupu k této problematice, která se s přibývajícím věkem, zkušenostmi, rozšířením teoretických znalostí a s tím související rostoucí praxí ukázala být pro život naprosto klíčovou.

Autor je přesvědčen, že praxe zásady *Pacta sunt servanda* jako projevu *Ius divine* je vyjádřena vším, co člověk v jejím duchu konal a koná. Hovoříme-li o jejím historickém vývoji, ve skutečnosti se před námi jeví praktická aplikace zásady *Pacta sunt servanda*. Hovoříme-li o kodifikaci právních skutečností, pak hovoříme o vytváření struktur tohoto pravidla, které jej činí srozumitelným a aplikovatelným pro veškeré kontraktační jednání. Kodifikace právních skutečností tak je mimo jiné i praktickou aplikací zásady *Pacta sunt servanda*. **Praxí zásady nelze nazývat ekonomické děje, které jsou ve skutečnosti přirozeným a kýženým následkem její obecné platnosti. Kauzalita je zde jednoznačná a nezpochybnitelná – nejvyšší pravidlo vytváří podmínky k tomu, aby kontraktace a z nich plynoucí ekonomické děje vůbec mohly proběhnout.** Nedodržení zásady *Pacta sunt servanda* a s tím související negativní dopady do společnosti, ekonomiky atp. se samotnou zásadou nespojují – předmětem této práce je zásada *Pacta sunt servanda* nikoli dopady její neexistence. Na tom nic nemění ani v práci vyzdvihnutá **úloha soudů a trestání** – jedná se o mechanismy určené ve zmíněné oblasti rozhodování **k zajištění a nezpochybnitelnému uplatnění** zásady *Pacta sunt servanda* v naší společnosti.

Na bázi těchto skutečností bude pro poznání zásady *Pacta sunt servanda* klíčové studium jejich historických souvislostí, její historické aplikace. Vzhledem k aktuálnímu datu a hluboké minulosti, která bude předmětem zkoumání, je možné zvolit v zásadě jen popisné metody a analýzu zjištěných skutečností.

Popisné, analytické a induktivní metody budou použity v rozboru úlohy a zakotvení právní zásady *Pacta sunt servanda* jako základního principu soužití mezinárodního společenství. Pro reálnou aplikaci a proniknutí zásady *Pacta sunt servanda*

do obecně závazných právních norem je příznačné, že nejpropracovanější teze jejich principů jsou zachyceny v listinách pravidel mezinárodní kontraktace, které byly vydány a jsou spravovány soukromými subjekty. Bylo by podivuhodné, kdyby tomu bylo jinak – právní zásada *Pacta sunt servanda* vyjadřuje nejvyšší normu soukromého práva. Z textu těchto dokumentů bude možné vyslovit induktivní metodou teze, jejichž pravdivost může být přeneseně, v souvislosti se začleněním zásady *Pacta sunt servanda* do právního řádu, závazným způsobem přezkoumána soudem. Také to bude **v aplikaci deduktivní metody za účelem prokázání smyslu, účelu a platnosti zásady *Pacta sunt servanda* předmětem této práce.**

Námi žitá současnost zásady *Pacta sunt servanda* je méně pestrá, o to více stabilní. To, hovoříme-li o současnosti v duchu nového občanského kodexu, jak je proveden zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V nedávné minulosti, to je do 31.12.2013, se zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, poplatný autoritativnímu režimu komunistické strany, vyznačoval zcela jiný přístupem k závazkovému právu. **Analytická část** práce se tak bude věnovat teorii právních skutečností a jejich zakotvení v občanském kodexu, stejně jako podá vysvětlení k novým institutům občanské úpravy, které jsou s obecným působením zásady, že smlouvy se mají plnit, nedělitelně spojeny.

Tato práce by nemohla vzniknout bez opory v informačních zdrojích. Vzhledem k vnitrozemské povaze území České republiky, na které nic nezměnila ani historická příslušnost k velkým evropským státním útvarům, jsou zdroje týkající se historie právní zásady *Pacta sunt servanda* a jejího mezinárodního zakotvení spíše cizojazyčného charakteru. Je to přirozené, nakořlík se zásada *Pacta sunt servanda* stala zásadou rozvinutých demokratických společností, zatímco české země lze za stabilně demokratické považovat až v období po listopadu 1989. Je nanejvýš vhodné se zabývat právě cizojazyčnými texty – jsou autentické, neutrpí překladem a je možné si mezi nimi vybírat bez ohledu na čas a zemi vydání. Tento přístup potvrzuje i tým autorů nového občanského kodexu, který se zcela otevřeně nechal inspirovat normami stovky let starými a přirozeným právem, které nikdo z nás nedokáže datovat, stejně jako odkazuje na pravidla mezinárodního obchodu. Užití cizojazyčných textů také umožňuje aplikovat **metodu indukce**, když platnost závěrů takto subjektivně zjištěných může být ověřena v závěru práce aplikací **deduktivní metody ve vztahu k rozhodnutím ústavního soudu.**

3 Historický vývoj zásady Pacta sunt servanda

Pravděpodobně nejucelenější monografii, ze které dnes čerpá celá řada autorů, a která je základním zdrojem výuky právních oborů na zahraničních univerzitách, je stať Pacta sunt servanda Hanse Wehberga (1885-1962) ¹.

Studiem životního příběhu Hanse Wehberga ² lze záhy seznat, že Wehberg, který zakusil hrůzy obou světových válek, byl tělem i duší pacifista. Poznáme-li, že silová řešení konfliktů jsou obvykle důsledkem nedodržení domluvených pravidel, principů, zásad a smluvních závazků, je zřejmé, že pro i Wehberga byla zásada Pacta sunt servanda nejvyšším principem. Principem, který je schopen vztahy vytvářet, narovnávat a pro svoji nezlomnost i bořit ve válečných vřavách.

3.1 Období před kodifikacemi Justiniána

Na samém počátku, princip, že smlouvy zavazují a mají se dodržovat, byl **nepostradatelným ve vztahu božstev a vyspělých civilizací**. Můžeme o něm hovořit již u Chaldejců, kteří svoji dynastii rozložili na pravém břehu řeky Eufrat v 6. století před naším letopočtem, obdobně u starých Egypťanů a Číňanů. Bozi se tak interpretací panovníka stali účastníky a garanty smluvních ujednání. Porušení takových božských ujednání provázel božský trest. Panovník, zástupce boha na zemi, si tak zajistil výkon své vůle.

Skutečnost, že panovník jako reprezentant a vykonavatel božské vůle současně definoval formu, obsah a příslušnost smluvních vztahů, je možné nejlépe seznat z dochovaných historických záznamů římských dějin. V nejstarších římských dějinách král reprezentoval rodovou společnost navenek, byl nejvyšším velitelem národní armády, nejvyšším knězem a současně také vrchním soudcem. **Božské právo a záměry panovníka tak byly jedno.**

¹ WEHBERG, H.: Pacta sunt servanda, *The American Journal of International Law*, vydání 53, č. 4, s. 775-786, American Society of International Law.

² Hans Wehberg monografie. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Wehberg

S příchodem plebejců, kteří nebyli vázáni římskou rodovou organizací, se stará rodová společnost bránila vyloučením jejich účasti na lidovém shromáždění a omezením jejich vlivu na řízení veřejných záležitostí. Zatímco plebejci mohli nabývat majetek a činit jednoduché obchodní transakce, byli v jiných aspektech omezováni na veřejných, majetkových a rodinných právech. Vznikl tak antagonismus, který byl příčinou nahrazení starých pokrevních svazků novou územní a majetkovou organizací³. Organizací, která již z těchto nově nalezených organizačních principů musela stěžejním vrstvám společnosti garantovat možnost upravit si vlastní práva.

Zásadu *Pacta sunt servanda* tak v době 5-6 století před naším letopočtem lze nalézt ve vymezení **typizovaných smluv**, které požívaly soudní ochranu. Jednalo se o zvlášť označená jednání, která měla buď předepsanou formu (kontrakty verbální a literární), nebo se týkaly vyjmenovaných kauz (kontrakty reálné a konsensuální). Takové typy smluv byly ve společnosti pevně zakotveny a jejich účastníci jimi byli pevně zavázáni.

I za doby klasické však byly speciálními žalobami chráněny (a tedy se pod hrozbou donucení měly plnit) i jiné než typizované smlouvy. Jednalo se o smlouvy, které byly právem uznané. Tyto smlouvy následně justiniánská kodifikace označila pojmem „*quasi contractus*“⁴.

3.2 Justiniánské kodifikace

Vývoj společnosti na přelomu letopočtu, příchod křesťanství a stále výraznější feudální tendence, jejichž průvodním jevem byla reálná nemožnost udržet římské imperium v jeho hranicích a struktuře, byly podnětem k prudkému rozvoji právní vědy. Zdaleka nejvýznamnějším počinem v této oblasti je kodifikace východořímského císaře Justiniána (482-565 n.l.). Justinián nechal sestavit kompilaci reprezentativních textů klasické literatury, kterou šestnáctičlenná komise v čele s Tribonianem shrnula do sbírky

³ KINCL, Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal. *Římské právo*. C.H.BECK, Praha, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-0, str. 3-4

⁴ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Vývoj českého soukromého práva: velký akademický komentář*. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 213 s. ISBN 80-864-3283-1, str. 26

zvané Digesta. Tato sbírka, tvořená padesáti knihami, byla zamýšlena jako průvodce činností soudce a současně byla vyhlášena za zákon⁵.

Jedním z principů konstituce Justiniána je zásada „*Pacta conventa, quae neque contra leges nec dolo malo inita sunt, omnimodo observanda sunt*“. Tato zásada znamená „*Sjednané úmluvy, které nebyly uzavřeny proti zákonům či se lstivými úmysly, je nutno za všech okolností dodržovat*“⁶. Není bez zajímavosti, že *Pactum* jako neformální úmluva, neformální jednání, mělo ve starším římském právu jen velmi malý a skromný význam. *Pactum* bylo v Zákoně 12 desek (450 př. n.l.) popsáno jako prostředek k odstranění ručení za krádež nebo za urážku a k ukončení sporu. To ostatně odpovídalo stavu tehdejší společnosti, když kontraktace v soukromoprávních vztazích byla na velmi dlouhou další dobu zcela neznámým pojmem⁷.

Justinián a Tribonian tak učinili významný krok k rozvoji soukromého práva. **Zásada *Pacta conventa* svázala všechny typy kontraktace společnou zásadou** a navázala tak na mnohem starší institut tzv. *konsensuálních smluv*, který princip smluvní volnosti s principem povinnosti dohody plnit již staletí předtím spojil.

Konsensuální smlouvy byly výdobytkem římské republikánské jurisprudence již ve 2. století před naším letopočtem. Římské právo uvažovalo čtyři typy těchto smluv, a to: *emptio-venditio* (koupě-prodej), *locatio-conductio* (pronájem-nájem), *societas* (smlouva společenská) a *mandatum* (smlouva příkazní). Právní teorie hovoří o těchto smlouvách jako o smlouvách *synallagamatických*, to je **dvoustranných rovných** s výjimkou smlouvy příkazní, která je považována z principu postavení smluvních stran za nerovnou⁸. Další skupinou smluv, které postupně začaly požívat soudní ochranu, ačkoli se nejednalo o typizované kontrakty, bylo tzv. atypické jednání. Tyto smlouvy byly označovány jako „*novum negotium*“ – právní jednání docela nové. **Podstatou a předpokladem takové smluvní volnosti byla již v této době *bona fides* – dobrá víra**. Hovoříme-li o právu, snad právě tato existence *bona fides* nejvíce svědčí o stupni rozvoje římské společnosti již

⁵ KINCL, Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal. *Římské právo*. C.H.BECK, Praha, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-0, str. 29

⁶ KINCL, Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal. *Římské právo*. C.H.BECK, Praha, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-0, str. 356

⁷ Zákon dvanácti desek. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zakon_dvanacti_desek

⁸ KINCL, Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal. *Římské právo*. C.H.BECK, Praha, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-0, str. 356

v dobách před naším letopočtem, neboť postulát dobré víry pro jednu kontraktující stranu nutně musí vycházet z existence dobrého úmyslu a mravního jednání strany druhé.

3.3 Úprava zásady *Pacta sunt servanda* v náboženských textech

Přirozený, božský a aplikací do religiózních textů i náboženský původ principu, že dohody se mají plnit, můžeme spatřovat napříč náboženskými naukami. Například v Koránu jsou muslimové zavázáni obdobně na celé řadě míst: „*Bud' věrný svým závazkům, které jsi převzal*“, „*Závazkům, které jsi převzal před očima Alláha, Alláh je tvým svědkem*“.⁹

Pro naši společnost bližší, důvěrnější a nepochybně srozumitelnější vyjádření poskytují zásady křesťanské věrouky. Například evangelium svatého Matouše, kapitola pátá, verš 37 zní: „*Vaše slovo bud' ,ano, ano – ne, ne‘; co je nad to, je ze zlého*“. Evangelium svatého Lukáše, kapitola pátá, verš 12 zní: „*Přede všemi pak věcmi, bratří moji, nepřiŕahejte, ani skrze nebe, ani skrze zemi, ani kteroukoli jinou přísahou, ale bud' [řeč] vaŕe: Jistě, jistě, nikoli, nikoli, abyste neupadli v odsouzení*“.¹⁰ Evangelia tak jednoznačně nabádají k tomu, **aby slovo bylo drženo, aby smluvní slib byl vždy splněn**.

Není bez zajímavosti, že jmenované náboženské texty vznikají historickým měřítkem těsně po přelomu letopočtu, v době významných kodifikací římského práva a učení věhlasných učitelů církve. Jedním z nich byl i svatý Augustin (354-430 n.l.), také nazývaný Augustin z Hippa, který je považován za nejvýznamnějšího z ranně křesťanských filosofů a teologů. Z povahy svého učení založeného na tezích Platóna je mnohými nazýván „učitelem Západu“. Jednou z myšlenek tohoto velkého muže bylo, že **člověk musí držet dané slovo, dokonce i pokud bylo dáno nepříteli**. Možná právě tím byly položeny základy pozdějších *Lex Mercatoria* a *Ius in bello*.

⁹ Korán, dostupné <http://www.koranoislamu.cz/>

¹⁰ Bible kralická, dostupné <http://biblenet.cz/>

3.4 Vývoj principu zavazujícího k plnění smluv v době středověku

Učení zahrnující přirozený princip, že úmluvy je třeba plnit, vycházející z *Ius divine*, bohem daného přirozeného práva, byly společnosti dány v úzké souvislosti se ztotožněním panovníka a církve. Tak tomu bylo až do doby Karla Velikého, kdy se Evropa dostala pod tlak islámské expanze. Snahy církve o nezávislost na státu byly podloženy ekonomicky a dále i skutečností, že papežství zůstalo ve válečných vřavách jedinou reálně fungující starosvětskou organizací. Reálně došlo k oddělení církve a státu vznikem *Patrimonium sancti Petri*, papežského státu v roce 774. Patrně z té doby pochází také listina *Konstantinova donace*, padělek, který legitimizuje nezávislost papeže na císaři.

V této době, aby ranný feudální stát mohl - nyní již **bez opory v božské vůli a původu - reálně fungovat**, došlo k dalšímu upevnění funkce smluvních vztahů a principu *Pacta conventa* Justiniánova Codexu. K tomu byly vytvořeny tzv. *lenní vztahy*, které na území Evropy tvořily podstatu feudálního státu. Základem lenních vztahů bylo **právo vazala – a tomu v duchu *Pacta conventa* i odpovídající závazek panovníka** - užívat půdu, právo či hodnost, přičemž sjednaným protiplněním vazala lennímu pánovi byl slib věrnosti, či vojenské a dvorské služby¹¹. Sankcí v případě nedodržení smluvního vztahu byla pro vazala ztráta práva užívat léno, tedy ztráta možnosti vlastní obživy a práce.

Římské právo však ani v těchto bouřlivých dobách epochální změny nezaniklo. V Itálii, poté co zanikla starověká římská říše, jej dále užívala církev, která na jeho principech budovala svoji organizaci. Princip *ad personam* římského práva také způsobil, že právo jako takové si předávali lidé sami z generace na generaci. Potřeba feudální moci, rozvoj feudální ekonomiky, růst významu obchodních vztahů a s tím spojené funkce peněz, na těchto příčinách postavený růst, význam a moc měst, daly vzniknout poptávce po propracovaném systému práva. Byť římské právo vzniklo a bylo dále rozvíjeno za staletí otrokářské společnosti, jeho detailní přístup k řešení společenských situací umožnil často bezvýhradnou recepci do práva feudálních panovníků. Tato skutečnost dala vzniku procesu **recepce římského práva, včetně nejvyšších smluvních principů *Pacta conventa* a *Bona fides***.

¹¹ Ottův slovník naučný, dostupné: <https://archive.org/details/ottvslovnknauni44ottogoog>

Soustavné studium justiniánských textů bylo zahájeno v druhé polovině 11. století v italské Bologni. Zakladatelem nové školy tzv. glosátorů se stal mistr Irnerius¹². Předmětem studia glosátorů se staly Justiniánovy sbírky, které se v této době začaly označovat souhrnným názvem *Corpus iuris civilis*.

Plnému projevení soukromoprávních vztahů založených na zásadě *Pacta conventa* však bránil **právní partikularismus**. Právní partikularismus dělil „právo zemské“ a „právo zvláštní“ a **vytvářel situaci, kdy veřejnoprávní pravidla nebyla jednoznačně definována**. Tato situace odpovídala jednoznačně stavu společnosti a úrovni jednotlivců, což lze patrně nejlépe dokumentovat na situaci, kdy trestní právo a právo procesní měly v této době soukromoprávní charakter¹³. Ještě ve 13. století byla dána zásada „*vüle stran právo láme*“, která se určitým úhlem pohledu může zdát jasným **protipólem** právní zásady *Pacta sunt servanda*.

Aby v takovém prostředí mohly vůbec soukromoprávní vztahy vznikat, vyžadovalo se pro jejich platnost **splnění formálních podmínek**. Platnost právního jednání tak bylo spojeno s použitím symbolů (podání větve, rukavice, drnu, podání provazu, na němž bylo uvázáno prodávané dobytče, obchůzka prodávaného pozemku, podání rukou atp.), čímž smluvní strany daly **najevo, že se právní jednání uskutečnilo**.

Na rozdíl od smluvního styku běžného obyvatelstva byla právní jistota platnosti a vynutitelnosti smluvních vztahů, tedy ducha zásady *Pacta conventa*, výrazně posílena pro šlechtu. Již mezi lety 1260-1278 byly založeny tzv. *Registra regata*, Zemské desky, které byly vedeny u Zemského soudu. Jedny z desek byly *Libri cotractuum*, desky trhové, ve kterých se zapisovaly změny v držbě nemovitostí. Jinými byly např. *Libri obligationum*, desky zápisné, do kterých se zapisovaly dluhy¹⁴. Byť se zápisy v Zemských deskách týkaly pouze šlechty a staly se nakonec stavovskou institucí, jejich přítomnost u soukromým právem vázané společenské vrstvy dále **podpořila implementaci myšlenky, že dohody se mají plnit**.

¹² KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Vývoj českého soukromého práva: velký akademický komentář*. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 213 s. ISBN 80-864-3283-1, str. 31

¹³ KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Vývoj českého soukromého práva: velký akademický komentář*. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 213 s. ISBN 80-864-3283-1, str. 39

¹⁴ Zemské desky. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zemske_desky

Na druhé straně, pestrost rozvoje společnosti dala vzniknout názorům a hlasům, které požadovaly revizi bezvýhradné posvátnosti smluv. Svatý Tomáš Akvinský (1225-1274) tak již v době glosátorů na jedné straně potvrdil, že smlouvy se mají plnit i s úctou k nepříteli, na straně druhé však **spojil jejich splnění trváním podmínek, které na straně osob nebo okolností panovaly při uzavření smlouvy.** Zrodil se tak princip *Rebus sic stantibus* odpovídající zásadě „*rebus sic stantibus omnis promissio intellegitur*“ – „každý slib rozumíme závazným jen za nezměněných okolností“¹⁵.

3.5 Zámořské objevy a kolonialismus jako akcelerátor tvorby mezinárodního práva na bázi zásady Pacta sunt servanda

V době raného středověku postačovaly smluvní vztahy k ošetření převážně dvoustranných jednání. K tomu, aby byly vynutitelné, stačila moc samotného panovníka, který sám byl zárukou existence práva. Další rozvoj společnosti a uspořádání státních útvarů však měl být spojen s rozvojem technologií, které umožnily poznat povahu světa a principy jeho fungování. Tak přišla doba astrologů, fyziků, velkých zámořských objevů, prudkého rozvoje mezinárodního obchodu a nových ambicí panovnických rodů.

Popularizací patrně nejznámějším filosofem vládnoucích, který svým cynismem dokázal popřít i základní normy přirozeného práva, je Nicollo Machiavelli (1469-1527). Machiavelliho zájmu tak neušla ani zásada *Pacta conventa* či její novější vyjádření *Pacta sunt servanda*, která byla již od dávných dob právem a povinností panovníka. Machiavelli se domníval, že **panovník může sám sebe postavit nad právo a spravedlnost, pokud je to nezbytné pro stát.** Panovník má sledovat stopu dobra, ale bude ospravedlněn ze špatných činů, pokud jejich vykonání bylo nezbytné. K ochraně zájmů státu musí být panovník připraven jednat proti loajalitě, dobrosrdečnosti, lidskosti a náboženství¹⁶.

Naštěstí byly Machiavelliho názory v tak příkrém rozporu s křesťanskou etikou, že nestihly zakořenit ve složitých dobách velkých zámořských objevů a růstu koloniálních velmocí. Ukázalo se, že **jedině respekt a úcta ke vzájemným dohodám jsou základními**

¹⁵ ELIÁŠ, K. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). Obchodněprávní revue. 2009, č. 6. s. 151.

¹⁶ WEHBERG, H.: Pacta sunt servanda, *The American Journal of International Law*, vydání 53, č. 4, s. 775-786, American Society of International Law.

kameny, na základě kterých lze vystavět stabilní budoucnost. K učencům, které dnes považujeme za zakladatele mezinárodního práva jako svazku smluvních vztahů, patří nizozemský právník, historik, politik a učenec, Hugo Grotius (1583-1645). Grotius proslul díly *Mare liberum* (Svobodné moře) a *De jure belli ac pacis libri tres* (Tři knihy o právu válečném a mírovém).

Respekt Grotia k přirozenému právu pramenil z jeho zájmu a vzdělání doby teologa, humanisty, právníka, filosofa a historika. Znamé jsou jeho spory s dalšími, kteří se snažili nalézt průlom do božského práva smluvní vázanosti. Například proti Bodinově názoru se Grotius vyslovil, že **sám král nemůže vzít zpět věci zřízené v soukromém právu, anulovat závazek nebo se vyvléci z rukojemství, pokud se do něj dostal jako král.** Je zřejmé, že každý jiný přístup by znamenal nejistoty v mezinárodním právu a porušení principu posvátnosti smluvních vztahů.

Základy mezinárodního práva, které vzniklo a doposud spočívá na principu *Pacta sunt servanda*, položil Grotius dílem *De jure belli ac pacis*, jež věnoval Ludvíkovi XIII. O zásadním významu tohoto díla nejlépe vypovídá stručný přehled jeho pozdějších vydání, kdy **neexistovala prakticky žádná evropská velmoc, jež by myšlenky Grotia nevzala v potaz:** vydání s poznámkami Gronovia v Amsterdamu r. 1700, 1701, 1702, 1712; s poznámkami H. Cocceji ve Vratislavi, 1744 – 52, 4 svazky; vydání Barbeyracovo v Amsterdamu, 1720, 1735; vydání francouzské Pradier-Fodéréaa v Paříži, 1867; vydání německé Kirchmann v Berlíně, 1869; vydání anglické W. Whewell v Cambridgei, 1853. Grotius tak dal základ vědě mezinárodního práva. Jeho jméno platilo v příslušných kruzích za autoritu a např. kurfiršt falcký Karel Ludvík zřídil v Heidelbergu stoliči jen pro výklad uvedené *De jure belli ac pacis*¹⁷.

3.6 Ranně novověká ohrožení zásady *Pacta sunt servanda*

Jiná nebezpečí pro zásadu *Pacta sunt servanda* vyvstala ze strany velkých filosofů Hobbesa a Spinozy v souvislosti s doktrínou *Raison d'Etat* – Zájem státu. Thomas Hobbes (1588-1679) se např. ve svém díle *Leviathan* domnívá, že panovník má neomezenou moc.

¹⁷ Ottův slovník naučný, dostupné z <http://leccos.com/index.php/clanky/grotius-hugo>

Za rozhodující považuje nikoli princip spravedlnosti, ale moudrosti. Na druhé straně uznává za přirozené právo princip, že smlouvy se mají plnit. **Plnit** však dle Hobbese **nelze smlouvu, ve které byl dlužník při jejím uzavření sám v rozporu se svými zájmy**. Dále pak **není** dle Hobbese **nutné plnit smlouvy, pokud to vyžaduje bezpečnost státu**.

Myšlenky Hobbese dále rozvíjel holandský filosof Spinoza (1632-1677). V díle *Tractatus Theologicopoliticus* se domnívá, že **žádný panovník nemůže držet posvátnost smluv ke škodě vlastní země bez toho, že by tím spáchal zločin**¹⁸. V podstatě tak **Spinoza odmítá zásadu *Pacta sunt servanda***, která byla božským právem a povinností panovníka, zahrnujíc v sobě jak samotný závazek plnit, tak předchozí pečlivé zvážení všech okolností.

Oba z uvedených autorů poskytli východiska pro myšlenky německého filosofa George Friedricha Wilhelma Hegela (1770-1831), který se významným způsobem spolupodílel na vytváření názorů na mezinárodní právo v 19. Století. Hegel byl toho názoru, že právo je produktem mysli. Vůle národů se tak stává přenašečem práva. Mezinárodní smlouvy tedy mohou být **platné jen po tu dobu, kdy přinášejí blahobyt státu**. Hegel zde nepochybně postavil vůli státu do centra zájmu svého pozorování a **pradávný princip posvátného charakteru smluv upozadil**. V historickém kontextu není bez zajímavosti, že právě Hegelovy teorie hrály významnou úlohu v mezinárodních doktrínách Německa, Itálie, Francie a Anglie.

Pokusy o zpochybnění aplikace zásady *Pacta sunt servanda* jako principu mezinárodního práva však nemohly být v dlouhodobém horizontu úspěšné. Pomineme-li skutečnost, že planeta Země je kulatá a rozpínavost jednoho znamená umenšení práv druhého, je skutečným důvodem konečné akceptace zásady *Pacta sunt servanda* jako nedílné součásti mezinárodního práva to, že **jediným pramenem mezinárodního práva mohou být právě jen smlouvy**. Tento závěr je zcela přirozený a vyplývá ze skutečnosti, že zde není přítomen nadnárodní zákonodárce. Smluvní strany mezinárodní smlouvy si přitom musí být vědomy, že jejich smluvní úprava vzájemných práv a povinností se stává součástí systému ostatních mezinárodních smluv, do kterých jejich vlastní úprava nesmí zasáhnout.

¹⁸ WEHBERG, H.: *Pacta sunt servanda*, *The American Journal of International Law*, vydání 53, č. 4, s. 775-786, American Society of International Law.

Pro bouřlivé doby spojené se zánikem feudálního řádu, které teprve měly přijít, se však myšlenky velkých učenců o nevázanosti zásadou *Pacta sunt servanda* zdají být pochopitelné. Jakkoli s nimi nelze souhlasit, doba pozdního feudalismu, zrušení nevolnictví, přicházející průmyslové revoluce a s tím související vznik nových společenských tříd v předvečer očekávaných velkých společenských změn, nebyla dnešní optikou dobou, kdy by kdokoli mohl předpokládat setrvání podmínek, za kterých byla mezinárodní smlouva uzavřena.

Poté, co se válečné vřavy stran bojujících o území, zdroje, právo na sebeurčení a napravení historických neúspěchů ve světových konfliktech uklidnily, **stal se princip *Pacta sunt servanda* nedílnou součástí moderní společnosti také v mezinárodním právu.** Znovuobjevena, připravené společnosti dána dílem glosátorů a akcelerována rozvojem mezinárodního práva tvoří zásada *Pacta sunt servanda* již několik staletí základní pilíř nejvýznamnějších kodifikací občanských zákoníků a je nedílnou součástí mezinárodních úmluv a společenství.

4 Zásada *Pacta sunt servanda* jako základ stability mezinárodního společenství

Zásada *Pacta sunt servanda* je základem a nedílnou součástí mezinárodního práva. Jakkoli dnes pojem “mezinárodní právo” pokrývá celou řadu právních oblastí, lze jeho kořeny vysledovat v mezinárodním obchodu, mezinárodních obchodních transakcích.

4.1 Lex mercatoria

Základem pro současný system mezinárodního práva se stalo *právo obchodních transakcí* nebo take *světové právo mezinárodního obchodu*, pro které se již od 13. století vžilo označení *lex mercatoria*. Patrně nejstarší zachovanou zmínku o tomto pojmu můžeme nalézt v anglické sbírce právních textů *Fleta*¹⁹. Salač se domnívá, v případě *lex mercatoria* není na místě použití slova “lex”, které odpovídá slovu “zákon”²⁰. S ohledem na prameny tohoto práva, které jsou tvořeny soukromoprávními smlouvami za podmínek přirozených práv, z nichž na prvním místě je třeba znovu zmínit zásadu *pacta sunt servanda* a *bona fides*, se přesnějším jeví označení *lex mercatoria* jako souhrnu obyčejů a obchodních zvyklostí, které se dlouhodobým užíváním staly obecně uznávanými pravidly chování v mezinárodním obchodním styku. Někteří autoři tak spíše hovoří o „*ius mercatorium*“, které mnohem více odpovídá původu tohoto souboru práv.

O tom, že *lex mercatoria* by nemohlo vzniknout bez přímého působení zásady *Pacta sunt servanda* svědčí snad nejvíce skutečnost, že bylo výsledkem opakovaných kontraktací neformálních a neformalizovaných smluvních vztahů uzavíraných středověkými obchodníky. O přirozeném původu a tedy i spočínutí na přirozených zásadách vyvěrajících již z římského *ius Pentium* svědčí i vyjádření jistého Gerarda Malynese, obchodníka, který v roce 1622 vymežil *lex mercatoria* jako „**zvykové právo obchodníků**“. Řekl o něm, že **je starší než právo psané, neboť vychází ze zásad rozumu a spravedlnosti**²¹.

¹⁹ Salač, J.: *Lex mercatoria – nástin vývoje a význam*. Právník, 1998, č. 137/5, s. 409

²⁰ Salač, J.: *Lex mercatoria – nástin vývoje a význam*. Právník, 1998, č. 137/5, s. 409

²¹ MALYNES, Gerard: *Consuetudo, Vel Lex Mercatoria or The Ancient Law-Merchant* (1st. ed., 1622), dostupné z: http://www.trans-lex.org/consuetudo_ID18

4.2 Prosazení přirozeného práva v mezinárodní kontraktaci

Rozvoj obchodu a práva byly vzájemně podmíněnými fenomény. Aplikaci zásady, že smlouvy se mají plnit, nemohlo více akcelarovat nic jiného než bohatá kontraktační praxe. Právní jednání mezi obchodníky tak dále rozvíjelo obyčejová pravidla a zvyklosti, které doplňovaly obecně přijímaná a závazná pravidla *Corpus iuris civilis*. Vznikaly rozhodčí soudy, které v rámci své rozhodovací činnosti braly na zřetel obyčejová pravidla a zvyklosti v obchodním styku té doby²².

Právní obyčeje, které v sobě přirozeně zahrnují zásadu *pacta sunt servanda*, vznikají současným působením dvou podmínek: *usus longaevus* - dlouhodobého, nepřetržitého a opakovaného užívání a *opinio iuris* - přesvědčení o právní závaznosti jednání, které ke vzniku právního obyčeje směřuje. Toto jsou současně **základní mechanismy**, díky kterým se zásada *Pacta sunt servanda* ve společnosti mohla prosadit.

Na druhé straně se někteří autoři dotkli přímo svobody plynoucí z kontraktační zásady *Pacta sunt servanda*. Myslitelé tzv. pozitivistických škol, které začaly počátkem 17. století nacházet sílu a oporu v psaném právu a nových kodifikacích, tvrdili, že pramenem mezinárodního práva soukromého je neomezená moc a vůle zákonodárce každého státu, tudíž ji nemůže být nic přikázáno, ani mezinárodním právem.

4.3 Vídeňská úmluva

Podle Týče se mezinárodním právem (nebo mezinárodním právem veřejným) rozumí „*souhrn pravidel, která upravují vztahy mezi státy a dalšími subjekty (zejména mezinárodními organizacemi) v mezinárodních vztazích*“²³. Tato definice je vystavěna na **závaznosti a vynutitelnosti jako standardních atributů mezinárodního práva**.

²² Rozehnalová, N.: Mezinárodní právo obchodní. II. díl. Řešení sporů. Brno: Masarykova Univerzita Brno, 1996, str. 21.

²³ TÝČ, V. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. Edice učebnic č. 391. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 12.

Se zřetelem k těmto hodnotám a při vědomí funkce zásady *Pacta sunt servanda* a principu *bona fides* došlo mezinárodní společenství k závěru, že obyčejový princip smluvního mezinárodního práva je vhodné a potřebné standardizovat smluvním ujednáním.

S tímto poznáním byly v roce 1949 započaty práce na kodifikaci mezinárodního smluvního práva, které vyvrcholily dne 23. května 1969 podpisem tzv. *Vídeňské úmluvy* ve Vídni. Vídeňská úmluva pak vstoupila v platnost dne 27. ledna 1980. Pro Československou socialistickou republiku vstoupila Vídeňská úmluva v platnost v souladu se svým článkem 84 odst. 2 dnem 28. srpna 1987. Publikace ve sbírce zákonů proběhla dne 4. září 1987 vyhláškou č. 15/1988 Sb. Listina o přístupu Československé socialistické republiky k Vídeňské úmluvě o smluvním právu byla uložena u generálního tajemníka OSN dne 29. července 1987.

Tento výčet reálií týkající se Vídeňské úmluvy by snad vzhledem k tématu práce mohl být samoučelný. Skutečností, pro kterou je Vídeňské úmluvě věnováno tolik prostoru, je setrvání této mezinárodní smlouvy **na principech obyčejového práva, práva přirozeného**, ke kterému se signatáři hlásí již v preambuli Vídeňské úmluvy:

„Státy, které jsou stranami této úmluvy, berouce v úvahu základní úlohu smluv v historii mezinárodních vztahů, uznávajíce stále větší význam smluv jako pramene mezinárodního práva a prostředku k rozvoji mírové spolupráce mezi národy bez ohledu na jejich státní a společenské zřízení,

jsouce si vědomy, že zásady svobodného souhlasu, dobré víry a pacta sunt servanda jsou všeobecně uznávány,

...

připomínající odhodlání lidu Spojených národů vytvořit **podmínky, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv,**

...

jsouce přesvědčeny, že kodifikace a pokrokový rozvoj smluvního práva, jichž bylo dosaženo v této úmluvě, budou sloužit k dosažení cílů Spojených národů vyhlášených v Chartě, jako je udržení mezinárodního míru a mezinárodní bezpečnosti, rozvoj přátelských vztahů mezi národy a uskutečňování mezinárodní spolupráce,

potvrzující, že pravidla mezinárodního práva obyčejového budou i nadále upravovat otázky, které nejsou upraveny ustanoveními této úmluvy, dohodly se na tomto: ...”²⁴

Vídeňská úmluva a její aplikační zásady, včetně zásady *Pacta sunt servanda*, se vztahuje dle článku 1 na smlouvy mezi státy. Z těchto smluv pak jsou úplným výčtem provedeným v článku 3 a 4 vymezeny takové smlouvy, které režimu Vídeňských úmluv výslovně nepodléhají. Vídeňská úmluva se tak „nevztahuje na mezinárodní dohody sjednané mezi státy a jinými subjekty mezinárodního práva nebo mezi těmito jinými subjekty mezinárodního práva ani na mezinárodní dohody, které nebyly sjednány písemnou formou“, a dále v souladu s obecnou právní zásadou nepůsobí retroaktivně. **Vídeňská úmluva se vztahuje jen na smlouvy uzavřené poté, kdy úmluva vstoupila v platnost.**

Na druhé straně považovali signatáři Vídeňské úmluvy dát jednoznačně v článku 3. najevo, že vedle smluv podléhajících úmluvě mohou i nadále existovat úmluvou nedotčené smlouvy bez toho, že by byla narušena jejich platnost.

Úmluva v části druhé detailně vymezuje postup kontraktace. Nemá přitom ambice stanovovat formální požadavky na provedení právního jednání. Z dikce, která se ponejvíce zabývá zajištěním nepochybného a nezpochybnitelného souhlasu kontraktujících smluvních stran, tak vyplývá stěžejní zájem účastníků Vídeňské úmluvy, totiž snaha o naplnění zásady *Pacta sunt servanda* smluvními stranami a vytvoření předpokladu neomezeného rozšíření *bona fides* ve smluvních vztazích, které Vídeňské úmluvě podléhají. S vědomím složitosti procesu začlenění mezinárodních smluv do národních právních systémů a mezinárodního práva vytváří úmluva pravidla a předpoklady, které umožňují překlenout složitá období politických vyjednávání v národních státech, vznik možných výhrad či problematiku vázanosti textem smlouvy při jejím začleňování do systému mezinárodního práva.

Zvláštní část Vídeňské úmluvy je věnována předmětu této práce. Část třetí Vídeňské úmluvy se nazývá „Dodržování, provádění a výklad smluv“. Článek 26 Vídeňské

²⁴ Vyhláška č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu

úmluvy setrvává na motivacích a příslibu, který signatáři dali najevo v Preambuli. **Ujednání článku 26 Vídeňských úmluv nese označení „Pacta sunt servanda“.**

Víceméně strohé a neživým jazykem přesné vyjádření zásady je ve Vídeňské úmluvě rozvedeno více, než jak by zněl pouhý překlad originálního znění. A přece lze v tomto vysledovat záměr, kterým bylo dát přirozenému právu jako prameni práva mezinárodního co nejvíce prostoru. Český text **ustanovení článku 26 vyhlášky č. 15/1988 Sb. zní: „Každá platná smlouva zavazuje smluvní strany a musí být jimi plněna v dobré víře.”**²⁵.

Bok po boku jsou zde principy *ius divine*, *ius gentium* a Justiniánské kodifikace, které tvoří nedělitelnou dvojici parametrů platné kontraktace. Závazek plnit smlouvy přijaté podle Vídeňské úmluvy je dále v ujednání článku 27 postaven **nad působnost** vnitrostátního práva, stejně jako se smluvní strany zavazují pro celé území svého státu.

V právní praxi vznikají důvody pro neplnění smluvních vztahů vlivem rozdílů ve způsobu, jakým smluvní strany přistupují k interpretaci smlouvy. Vídeňská úmluva tak velmi rozumně při vědomí relativity zpětné interpretace povahy právního jednání, stanoví v ujednání článku 31 a 32 **pravidla výkladu mezinárodních smluv**:

“1. Smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.

2. Pro účely výkladu smlouvy se kromě textu, včetně preambule a příloh, celkovou souvislostí rozumí:

- a) každá dohoda vztahující se ke smlouvě, k níž došlo mezi všemi stranami v souvislosti s uzavřením smlouvy;
- b) každá listina vyhotovená jednou nebo více stranami v souvislosti s uzavřením smlouvy a přijatá ostatními stranami jakožto listina vztahující se ke smlouvě.

3. Spolu s celkovou souvislostí bude brán zřetel:

²⁵ Vyhláška č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu

- a) na každou pozdější dohodu, týkající se výkladu smlouvy nebo provádění jejích ustanovení, k níž došlo mezi stranami;
- b) na jakoukoliv pozdější praxi při provádění smlouvy, která založila dohodu stran, týkající se jejího výkladu;
- c) na každé příslušné pravidlo mezinárodního práva použitelné ve vztazích mezi stranami.

4. Výraz bude chápán ve zvláštním smyslu, potvrdí-li se, že to bylo úmyslem stran.²⁶

Vídeňská úmluva velmi rozumným a srozumitelným způsobem definuje základní předpoklad vzájemné srozumitelnosti právního jednání a vyjadřuje bezmezný respekt k obsahu právního jednání, jak jej smluvní strany v psaném textu mezinárodní smlouvy a případných dalších dohodách zachytily.

Vzhledem k přítomnosti mezinárodního prvku a s tím nutně souvisejícím použitím celé řady národních jazyků, činí úmluva ujednání vícejazyčných smluv zcela rovnocennými.

Již z principu mezinárodních smluv, které se stávají součástí systému mezinárodního práva, vyplývá, že jednotlivé smlouvy se dotýkají i států, které nejsou přímým účastníkem té které smlouvy. **Aby bylo zamezeno** těmto vlivům spočívajícím v právu třetích stran, které by mohly znamenat průlom do zásady *Pacta sunt servanda*, obsahuje Vídeňská úmluva články 34 až 37. V těchto ujednáních jsou prakticky všechny myslitelné případy prolínání ujednání mezinárodní smlouvy s právem třetích států podmíněno souhlasem třetího státu.

Všeobecný respekt k hodnotám *Pacta sunt servanda* a *Bona fides* dále vyplývá i z praktické **nemožnosti ukončit platnost mezinárodní smlouvy** uzavřené kontrahenty jako signatáři Vídeňské úmluvy **bez toho, že by záležitost projednal Mezinárodní soudní dvůr nebo Smírčí soud OSN**. Na straně druhé, ujednání článku 62 – Podstatná změna poměrů, uvádí do mezinárodní smluvní praxe zásadu *Rebus sic stantibus*, dle které

²⁶ Vyhláška č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu

jsou smluvní strany smlouvou vázány v případě nezměněných podmínek, za kterých byl smluvní vztah uzavřen.

Zatímco někteří autoři pokládají tuto právní zásadu za protiklad, negaci, průlom do zásady *Pacta sunt servanda*, domnívám se, že ***Rebus sic stantibus* je logickým vyjádřením doplňku *Bona fides***, tedy principu dobré víry v to, co smluvní strany v době kontraktace věděly a mohly předpokládat. Klausule *Rebus sic stantibus*, je-li použita uvážlivě a není zneužita proti úmyslu smluvní strany, nemůže nikdy působit na základě skutečností, které nebylo možné předvídat. V tomto smyslu se s problematikou změny poměrů vypořádává Vídeňská úmluva velmi moudře a prozíravě, když prakticky vylučuje subjektivní stránku jednání jako možnou příčinu vzniku změny poměrů:

„1. Podstatné změny poměrů, která nastala se zřetelem na poměry existující v době uzavření smlouvy a která předtím nebyla stranami předvídána, se nelze dovolávat jako důvodu pro zánik smlouvy nebo pro odstoupení od ní, ledaže:

- a) existence těchto poměrů tvořila podstatný základ souhlasu stran s tím, že budou vázány smlouvou, a
- b) tato změna zásadně mění rozsah závazků, které mají být podle smlouvy ještě plněny.

Podstatné změny poměrů se nelze dovolávat jako důvodu pro zánik smlouvy nebo pro odstoupení od ní, jestliže:

- a) jde o smlouvu, která stanoví státní hranice; nebo
- b) podstatná změna je důsledkem toho, že strana, která se jí dovolává, porušila buď závazek plynoucí ze smlouvy, nebo jakýkoliv jiný mezinárodní závazek, který převzala vůči kterékoliv druhé straně smlouvy.“

4.4 Principy UNIDROIT v mezinárodní obchodní kontraktaci

Exkurz po stopách zásady *Pacta sunt servanda* jako zdroje stability a fair play v mezinárodních vztazích by nemohl být úplný bez toho, že by byla zmíněna nezávislá nevládní aktivita Mezinárodního ústavu pro sjednocení mezinárodního práva soukromého UNIDROIT.

Účelem vzniku UNIDROIT je dle Statutu²⁷ studium potřeb a metod pro modernizaci, harmonizaci a koordinaci soukromého a obchodního práva zúčastněných států a formulace právních instrumentů, principů a pravidel, které umožní těchto cílů dosáhnout.

UNIDROIT byl založen v roce 1926 jako pomocný orgán Ligy národů. Po ukončení činnosti Ligy národů byl UNIDROIT v roce 1940 znovuzaložen na bázi mnohostranné dohody signatářů, která se nazývá UNIDROIT Statute.

V současné době má UNIDROIT 60 členů, mezi které patří i Česká republika. Členem UNIDROIT může být pouze stát, který přistoupil ke Statute. Členství v UNIDROIT není reprezentativní ve smyslu účasti každého státu. Zájmem UNIDROIT je, aby se členy staly státy pěti kontinentů, které představují rozličné právní, ekonomické a politické systémy a kulturní zvyklosti. Tím si **UNIDROIT zajišťuje pestrost vstupních podmínek pro předmět své činnosti.**

Principy UNIDROIT nejsou neměnné. **Modernizace** je neustálým procesem přizpůsobování se vnějším podmínkám stejně jako vytváření předpokladů pro další rozvoj dotčené oblasti. **Harmonizace** je odpovědí na neustálé změny, které přináší technologický pokrok, globální ekonomika a nově vznikající trhy. Proto i principy UNIDROIT jsou podrobovány neustálé revizi. Odbornost výsledků činnosti je zajištěna hierarchickou strukturou za účasti vládních zmocněnců a expertů členských zemí.

V posledním vydání principů UNIDROIT z roku 2010 je možné na straně xxxi nalézt srovnávací tabulku znění vydaných v roce 1994, 2004 a 2010. Je možné seznat, že je to akcelerace vědecko-technického rozvoje, rozvoj informačních technologií a s tím související nástup e-komerce včetně elektronických způsobů kontraktace, vývoj nových způsobů placení, přístup ke zboží prostřednictvím počítačových sítí aj. fenomény, co zásadním způsobem mění prostředí kontraktace a tím i vnější podmínky právního jednání kontraktujících smluvních stran.

I přes všechny tyto skutečnosti však na tak komplexním materiálu, jakým principy UNIDROIT jsou, lze vysledovat základní linii, která se navzdory všem bouřlivě

²⁷ UNIDROIT ROME – Italy. Dostupné z: <http://www.unidroit.org/about-unidroit/institutional-documents/statute>,

probíhajícím změnám zdá být neměnná. **Touto linií jsou mimo jiné prvky přirozeného práva, zejména zásada *Pacta sunt servanda* a princip dobré víry *Bona fides*.** Principy UNIDROIT dále velmi detailně řeší problematiku tzv. „Hardship“, která je vymezením aplikačních pravidel právní zásady *Rebus sic stantibus*.

Principy UNIDROIT vymezují celou řadu základních principů kontraktace a nástrojů aplikace UNIDROIT. Jako první z nich je však uvedena právní zásada *Pacta sunt servanda*. **Ustanovení článku 1.3. se nazývá „The Principle *pacta sunt servanda*“.** Použití názvu principu namísto opisu či vymezení jeho obsahu jinými slovy dává uživatelům UNIDROIT jistotu obsahu pravidla, stejně jako ukazuje oddanost signatářů Statutu přirozenému právu a latinskému označení, které nedává žádný prostor ke spekulacím. Principy UNIDROIT tak jsou bez jakýchkoli pochyb oddané myšlence, že smlouvy, dohody a úmluvy se mají plnit.

Ustanovení článku 1.3. říká, že závazný charakter smluvního souhlasu zjevně presumuje, že smlouva byla smluvními stranami posouzena a dosažený souhlas netrpí žádným důvodem neplatnosti. Přitom však dodává a odkazuje na pravidla, která podmiňují předpoklad platnosti zásady *Pacta sunt servanda*. Těmito pravidly jsou pravidla kontraktace a pravidla pro stanovení neplatnosti kontraktace. Současně UNIDROIT 2010 připouští, že další požadavky na platné uzavření smlouvy mohou být nalezena v národním či mezinárodním právu.

Modifikaci zásady *Pacta sunt servanda* v praxi připouští UNIDROIT 2010 jen za podmínky souhlasu smluvních stran. Osobně se nedomnívám, že se v případě souhlasu smluvních stran jedná o modifikaci zásady *Pacta sunt servanda*. Spíše je autor přesvědčen, že v takovém případě dochází k nahrazení původního ujednání ujednáním novým, dochází k novaci původního závazku. Současně však UNIDROIT 2010 připouští celou řadu výjimek, které vycházejí z narušení principu *bona fides* nebo změny okolností a podmínek v aplikaci zásady *Rebus sic stantibus*.

4.4.1 Vliv změny okolností na zásadu *Pacta sunt servanda* v podmínkách UNIDROIT

Zásady UNIDROIT 2010 jsou zásadami kontraktujících stran. Mohou tvořit rámec, podmínky a pravidla kontraktace a v případě akceptace smluvními stranami se stávají nedílnou součástí smlouvy. Úloha a odpovědnost ležící na straně UNIDROIT, uvažujeme-li celosvětový dopad a množství a objem obchodů uzavíraných signatáři či jen subjekty, které se na aplikaci UNIDROIT dohodly, je nezměřitelná. Velmi rozumně se pak UNIDROIT 2010 vymezuje vůči efektům, které mohou uzavřené smlouvy mít na třetí osoby. Je přirozené a musí zůstat skutečností, že případný střet zájmů třetích osob a smluvních ujednání musí být k tíži jen a pouze kontraktujících osob. Jsou to právě a jen kontraktující osoby, které jsou povinny věnovat řádnou péči svým právům, ale i právům, která mohou být jejich právním jednáním dotčena. Sankcí za případné pochybení pak může podle intenzity zásahu do práv třetích osob být i narušení platnosti zásady *Pacta sunt servanda*, totiž nemožnost smlouvu plnit.

Velmi opatrnou pozici zaujímají principy UNIDROIT 2010 vůči zásadě *Rebus sic stantibus*. V článku 6.2.1. jako preambuli problematiky “Hardship” se uvádí, že tam, kde se splnění kontraktu stává pro jednu smluvní stranu obtížným, je tato strana přesto vázána svým závazkem za podmínek principů UNIDROIT 2010. Úcta k zásadě *Pacta sunt servanda* se tak projevuje nesporným ošetřením objektivně působících příčin, které mohou v konečném důsledku znamenat nemožnost plnění smluvního závazku. Důvod takového postupu vyjasňují UNIDROIT 2010 v bodu 1. článku Hardship. UNIDROIT 2010 zde staví napevno, že souvislosti generálního pravidla *Pacta sunt servanda* a jeho vázanost v kontraktaci a provádění smluv musí být dodrženy **co nejdéle je to možné a bez ohledu na obtíže**, které mohou u strany plnící smluvní závazek vzniknout. Jinými slovy, dokonce i když smluvní strana utrhne těžké ztráty namísto očekávaného zisku nebo se plnění pro ni stane nesmyslným, musí být i pro takovou stranu smlouvy smluvní ujednání nadále závazná.

Přesto UNIDROIT 2010 nepovažuje zásadu *Pacta sunt servanda* za absolutní. Pokud vzniknou zvláštní neočekávané okolnosti s takovými účinky, které naruší, změni vyváženost smluvního vztahu, je jimi vytvořena výjimečná, zvláštní situace, kterou principy UNIDROIT nazývají „Hardship“ – strádání, utrpení, strasti, tíživá životní

situace²⁸. V takových případech je situace a následný postup smluvních stran, které se při uzavírání kontraktu podrobily principům UNIDROIT, upraven článkem 6.2.2. principů UNIDROIT 2010.

Máme-li poznat zásadu *Pacta sunt servanda* v celé její šíři, je kromě pozitivního vyjádření jejího obsahu nutné poznat také omezení resp. skutečnosti, které omezení platnosti zásady způsobují. Kromě národní právní úpravy občanskými kodexy je v principech UNIDROIT možné nalézt **průnik národních definic a zájmů národů pěti kontinentů**, které jsou reprezentovány zástupci 60 zemí. Definice UNIDROIT nám tak umožňují odhalit **elementární konsensus** na podmínkách, za kterých jsou národy ochotny setrvat v soukromých a obchodních závazkových vztazích, jež před tím svobodně a v dobré víře uzavřely. Na základě toho považuji za vhodné uvést základní definice objektivně působících skutečností, které v pojetí principů UNIDROIT 2010 mohou způsobit průlom do zásady *Pacta sunt servanda*.

Vznik *hardship* – těžkostí, které mohou dojít až k nemožnosti závazek splnit, mohou smluvní strany indikovat zvýšením nákladů povinné strany nebo snížením zisku strany oprávněně.

V případě neočekávaného zvýšení nákladů poskytují UNIDROIT 2010 demonstrativní výčet takových skutečností: dramatický růst cen surovin nezbytných pro výrobu sjednaného zboží nebo dodání sjednaných služeb, představení nových bezpečnostních opatření, které vyžadují zavedení nových náročných výrobních procesů atp.

Obdobně jsou vymezeny i skutečnosti, které mohou způsobit dramatické snížení očekávaného zisku oprávněné strany, včetně případů, kdy sjednané plnění již pro smluvní stranu příjemce plnění nemá žádný další význam. Takové skutečnosti se pak týkají jak smluv, které sjednávají závazek peněžní povahy, tak smluv, kterými byl sjednán závazek nepeněžní povahy. UNIDROIT 2010 mezi tyto skutečnosti řadí drastické změny v podmínkách trhu, včetně dopadu dramatického zvýšení inflace ve vztahu ke smlouvou sjednané ceně plnění, zmaření důvodů, pro které byl kontrakt sjednán – úřední omezení, prohibice, embarga atp., které po uzavření smlouvy odpadly.

²⁸ Česko-anglický slovník. Dostupné z: <http://slovník.seznam.cz/cz-en/>

Podmínkou pro uvažování těchto důvodů jako příčin *Hardship* je jejich **objektivní měřitelnost**. V žádném případě nelze uvažovat o tom, že by existence *Hardship* mohla být důsledkem subjektivního hodnocení či názorů jedné smluvní strany. Pokud jde o vyslovení zmaření důvodů, které k uzavření smlouvy vedly, je možné je považovat za relevantní jen v případě, že tyto důvody byly známy všem smluvním stranám nebo to lze alespoň důvodně předpokládat.

Pokud jsou tyto projevy takové intenzity, že naruší, změni vyváženost smluvního vztahu, pak je možné k nim přihlížet při současném splnění dalších podmínek. Těmito doplňujícími podmínkami dle UNIDROIT 2010 jsou:

- události se objeví nebo stane známou po uzavření kontraktu,
- události důvodně nemohly být smluvními stranami vzaty v úvahu při uzavírání smlouvy, aniž by tím současně byla jedna strana znevýhodněna,
- události jsou mimo kontrolu znevýhodněné smluvní strany,
- znevýhodněná smluvní strana na sebe riziko události ve smlouvě nepřevzala.

Zejména subjektivní doplňující podmínky uvedené v předchozím výčtu na místě doplnit o interpretační pravidla a předpoklady, bez kterých by samotné vymezení doplňujících podmínek do problematiky zanášelo spíše další pochybnosti a otázky, než aby bylo návodem k řešení nenadálé změny okolností. Zásady UNIDROIT tak v článku 1.8. zmiňují **pravidlo „Inconsistent behaviour“** – nekonzistentní jednání. UNIDROIT zde konstatuje, že smluvní strana nemůže jednat v rozporu s očekáváními, které vzbudila u strany druhé, na základě kterých tato druhá strana ke své újmě na takové chování spoléhala a podle něj jednala. Toto pravidlo tak ve své podstatě brání změně obsahu smluvních ujednání jinou cestou než cestou dohody obou smluvních stran, pomineme-li princip *Rebus sic stantibus* a případné zákony dané důvody.

Pravidlo „*Inconsistent behaviour*“ přitom nemá ambice omezovat smluvní volnost a způsoby kontraktace mezi smluvními stranami. Je věcí smluvních stran, jejich přirozenosti, obyčejů, zvyků, psané právní úpravy, které podléhají nebo přijetí pravidel smluvního styku (Vídeňská úmluva, UNIDROIT, Incoterms aj.), jakým způsobem očekávání kauzálních následků smluvního jednání vzbudí. Zásadní význam zde však má ta skutečnost, aby jednání smluvních stran bylo transparentní, kontinuální a předvídatelné.

Pro „*Inconsistent behaviour*“ se u odborné veřejnosti, zejména v soudnictví, vžil název pravidlo „*Estoppel*“²⁹.

Všechna pravidla, kterými je zásada *Pacta sunt servanda* podmiňována a současně uváděna v život, jsou založena na principu dobré víry *Bona fides*. Je zjevné, že princip dobré víry nemůže být pravidlem jako v ostatních jmenovaných, i v této práci nejmenovaných případech. Princip dobré víry je totiž základním předpokladem, aby jakékoli vztahy, v našem uvažovaném případě smluvní vztahy, vůbec mohly vzniknout, trvat a být splněny. Zásady UNIDROIT tak od samého počátku svého vzniku vymezují ***Bona fides* jako esenciální součást každého vzájemného jednání** a upravují její problematiku v článku 1.7.

Slovo zásad UNIDROIT zní v otázce *Bona fides* zcela zřetelně a jednoznačně:

„Každá smluvní strana musí jednat v souladu s dobrou vírou a čestným jednáním v mezinárodním obchodu.

Smluvní strany nesmí tuto povinnost vyloučit nebo omezit.“

Začlenění této definice do všeobecných podmínek mezinárodní kontraktace UNIDROIT znamená, že tento princip provází veškeré jednání podle těchto zásad. UNIDROIT se přímo účastnil např. Haagské úmluvy o mezinárodním prodeji zboží (1964), Mezinárodní úmluvy cestovních smluv v Bruselu (1970), Otawské úmluvy o mezinárodním finančním pronájmu (1988), Římské konvence o odcizených a nelegálně vyvezených kulturních předmětech (1995) a dalších³⁰

²⁹ Pravidlo *Estoppel*. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Estoppel>

³⁰ Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky. Dostupné z: <http://www.mpo.cz/dokument5684.html>

5 Zásada Pacta sunt servanda a její začlenění v moderní společnosti

5.1 Mezinárodní kontraktace jako pramen zásady Pacta sunt servanda

Uzavřel-li stát smlouvu v mezinárodních vztazích, je zřejmé, že se zavázal v duchu zásady *pacta sunt servanda* k jejímu dodržování. Tento imperativ je o to silnější, že vynutitelnost práva v mezinárodních vztazích není jen otázkou soukromoprávního vztahu smluvních stran a jejich soudce popř. rozhodce. Na bázi mezinárodních smluvních závazků se někteří autoři domnívají, že **zásada *pacta sunt servanda* je zásadou demokratických principů**³¹. Pozorováním mezinárodní smluvní praxe v historickém kontextu dospěli k závěru, že zásada *Pacta sunt servanda* akcelerovala svoje začlenění ve společnosti v souvislosti s napoleonskými válkami a její prudký rozvoj pokračoval v důsledku obou světových válek, zejména následkem 2. světové války. Zatímco demokratické země mohou kontraktovat s pevnými budoucími závazky na základě většinové podpory politické reprezentace státu, země s autokratickými režimy neskýtají v kontraktaci jistoty vzhledem k vyšší flexibilitě vlastního smýšlení režimu a možnosti budoucího alternativního jednání s jinými autokratickými režimy. Stejně jako ve sféře občanských práv, i zde se rozdíl autokratických a demokratických režimů projevuje **v míře respektu k zákonům a přirozeným právům člověka**. O této tezi může dobře vypovídat i přehled hlasování na Valném shromáždění organizace spojených národů dne 10. prosince 1948, jehož předmětem bylo schválení Všeobecné deklarace lidských práv. Zde se Bělorusko, Československo, Jihoafrická unie, Jugoslávie, Polsko, Saudská Arábie, Sovětský svaz a Ukrajina **zdržely hlasování**³².

V konečném důsledku však, rostoucí míra mezinárodní spolupráce vyžadující závazné jednání smluvních stran, nepochybně a zjevně působí proti autokratickým režimům a vytváří předpoklady pro začlenění demokratických principů. Kromě

³¹ Mitchell, Fatore, Keeping Your Word: The Strengthening of the *Pacta Sunt Servanda* Norm. Department of Political Science, University of Iowa. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ibrarian.net%2Fnavon%2Fpaper%2FKeeping_Your_Word_The_Strengthening_of_the_Pacta.pdf%3Fpaperid%3D4515743&ei=qZOmVNqKB8LiasL3gJAO&usg=AFQjCNFma_XuNs1XIISHU7LCC8nyJsYJLA

³² Dokumenty OSN. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>

občanských východisek tak princip trhu podmíněný závazností kontraktace v konečném důsledku **vytváří předpoklady pro rozvoj demokracie**.

Jen na bázi těchto hodnot a za nutného předpokladu platnosti zásada *Pacta sunt servanda* mohl vzniknout mezinárodně závazný soubor právních norem na ochranu lidských práv. Hovořím o Chartě OSN a již zmíněné Všeobecné deklaraci lidských práv, které byly Valným shromážděním OSN přijaty v roce 1945 a 1948. Jedná se patrně o **nejvyšší princip aplikace zásady *Pacta sunt servanda*** vůbec, neboť jejím účinkem zde není pouhé působení v subjektivních právech kontraktujících smluvních stran. V této nejvyšší aplikaci **působí** tato zásada na každého občana signatářského státu a **chrání** jeho práva v podobě mezinárodního závazku státu vynutitelného systémem soudní moci. OSN těmito dokumenty vymezila velké množství práv ekonomických, sociálních a kulturních, občanských či politických. Výsledkem tohoto významného počínu mezinárodní kontraktace tak je **garance** práv na ochranu žen, dětí, tělesně a duševně postižených, ochrana menšin, zaměstnanců a dalších ohrožených skupin. Současně jsou tyto skupiny chráněny před různými formami diskriminace.

Všeobecná deklarace lidských práv je do podoby závazku kontraktujících smluvních stran uváděna v podobě mezinárodních úmluv týkajících se lidských práv. Účinky zásady *Pacta sunt servanda* se tak projevují okamžikem ratifikace úmluvy státem.

Mezi úmluvy základního významu, které působí celosvětově, řadíme tyto:

- Úmluva o právním postavení uprchlíků (1951)
- Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966)
- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)
- Úmluva o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestání (1984)
- Úmluva o právech dítěte (1989)
- Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a jejich rodinných příslušníků (1990)
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006)
- Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (2006)

Další mezinárodní smlouvy na ochranu lidských práv byly přijímány na jednotlivých kontinentech. V roce 1950 přijala Rada Evropy Úmluvu o ochraně lidských práv a svobod. V roce 1969 přijala Organizace amerických států Americkou úmluvu o lidských právech. V roce 1981 byla přijata Africká charta lidských práv a práv národ.

Státy, které se k úmluvám připojily, se tak smluvně zavázaly dodržovat jejich ustanovení s cílem poskytnout a zaručit svým občanům úmluvami daná lidská práva. Protože ne všechny státy jsou připraveny své závazky dodržovat, byly na mezinárodní úrovni vytvořeny také **kontrolní a donucovací mechanismy**, které by v aplikaci zásady *Pacta sunt servanda* dodržení mezinárodního závazku zajistily. V případě regionálních úmluv tak můžeme hovořit zejména o regionálních soudech, z nichž nám nejbližším a v mezinárodním měřítku nejefektivnějším je Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku. Pro americký kontinent byl zřízen Meziamerický soud pro lidská práva, zatímco v rámci Africké Unie pro tento účel pracuje Africký soud pro lidská práva.

V České republice byla Listina základních práv a svobod jako **součást ústavního pořádku** začleněna usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb. ze dne 16. prosince 1992 Sb. Byť zde není zásada *Pacta sunt servanda* výslovně zachycena, neboť je až produktem kontraktní praxe, nikoli nezadatelným právem jednotlivce, je její obsah začleněn a v judikатурní praxi spojován s článkem 11 Listiny základních práv a svobod. Je však na místě zmínit článek 1. odstavec (2) ústavy České republiky, kterým se navenek deklaruje zásada *Pacta sunt servanda* pro závazky, které pro Českou republiku plynou z mezinárodního práva.

5.2 Občanský kodex jako legální pramen zásady *Pacta sunt servanda*

Druhá základní norma občanské právní úpravy, totiž občanský zákoník č. 40/1964 Sb., se výslovného začlenění zásady *Pacta sunt servanda* ani v moderní době nedočkal. V současnosti však již je občanskoprávní úprava provedena kodexem novým, který byl do českého právního systému začleněn jako zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Nový občanský zákoník navázal na tradiční uspořádání a úpravu vztahů vyvěrající z Všeobecného zákoníku občanského (německy *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für*

die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie, často označovaný zkráceně ABGB), který na českém území platil až do 31. prosince 1950. V samé podstatě rekodifikace občanské právní úpravy však nalezneme vládní návrh československého občanského zákoníku z roku 1937 (nepřijat v důsledku Mnichovské dohody), který byl založen na ABGB v s revizí opřenou zejména o švýcarské a německé občanské kodexy.

ABGB se opíral zejména o římské právo, které plnilo roli podpůrného pramene práva, a dále přirozenoprávní teorie. Není bez zajímavosti, že v Lichtenštejnsku platí ABGB dodnes. Zásada *Pacta sunt servanda* za současného působení principu *bona fides* a zásady *rebus sic stantibus* činí v ustanovení ABGB stěžejní princip kontraktace, jak o tom svědčí text ustanovení §861 – 864a ABGB³³.

Dle důvodové zprávy k současné rekodifikaci občanského zákoníku byly zdrojem inspirace autorského týmu i **mezinárodní smlouvy, nařízení a směrnice Evropské unie a projednávané návrhy v této oblasti, včetně Vídeňské úmluvy a zásad UNIDROIT**³⁴. Ve své stati³⁵ „Inspirační síla všeobecného zákoníku občanského v návrhu občanského zákoníku pro Českou republiku“ pro právnickou fakultu Západočeské university v Plzni se prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš k ABGB jako nejvýznamnějšímu zdroji inspirace také otevřeně přihlásil: „Četné právní konstrukce českého návrhu se z různých důvodů od rakouské kodifikace odchyľují, ale její étos v úctě k lidské svobodě i v ohledu k těm, kdo se ocitají v pozici slabší strany a potřebují rozumnou ochranu, v návrhu zůstal.“

Východiska rekodifikace nového občanského zákoníku a úcta jeho autorů k hodnotám přirozených práv vedla k takové definici platnosti a závaznosti smluvních závazků, která je uvedena v ustanovení §3 odst. 2 písm. d) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

„§3 (2) Soukromé právo spočívá zejména na zásadách, že:

³³ ABGB. Dostupné z: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb3.htm#t2h>

³⁴ Důvodová zpráva k NOZ. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

³⁵ Stať Inspirační síla všeobecného zákoníku občanského v návrhu občanského zákoníku pro Českou republiku. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CD4QFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.pf.upol.cz%2Ffileadmin%2Fuser_upload%2FFPF%2F20_let_PF%2FElias_doc_CJ.doc&ei=060mVNmnEIvgapTpgbAF&usg=AFQjCNF7K0IDUy6is8q9pIc1uK_SY9P3xA&bvm=bv.76247554,d.bGQ

...

d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,“

Tímto ustanovením se Česká republika po více než půlstoletí trvající nejistotě vrátila zpět k duchu přirozených práv a jedním ze **stěžejních morálních apelů**, který je zásadou *Pacta sunt servanda* vyjádřen.

6 Právní skutečnosti a právní jednání jako východiska a podmínky kontraktace a předpoklady aplikace zásady *Pacta sunt servanda*

Až doposud byla tato práce věnována historickému kontextu a východiskům, které právní zásadu *pacta sunt servanda* formovaly a formují. Budeme-li však uvažovat nikoli o teorii, ale o podmínkách reálné aplikace této právní zásady, je třeba provést analýzu právního podkladu, se kterým je zásada *pacta sunt servanda* nedělitelně spojena – hovořím o právních skutečnostech a závazkovém právu, které jejich syntézou a za současné aplikace práva vzniká.

Hendrych definuje *Občanskoprávní vztahy*³⁶ jako společenské vztahy, které podléhají regulaci právních norem. Říká, že účastníci občanskoprávních vztahů jsou nositeli práv, která se vzájemně prolínají, a která je možné vynucovat státní mocí nebo soudní ochranou. Občanskoprávní vztahy tak považoval za zvláštní formu právních vztahů, které jsou upraveny občanským kodexem³⁷. Je přirozené, že odborná literatura v této části čerpala z dlouholeté zavedené praxe zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

Není lepšího důkazu o ryze pozitivistickém a v důsledku etatickém přístupu nedemokratické právní úpravy. Půjdeme-li po stopách nové rekodifikace, je nutné předchozí literaturu interpretovat nově v duchu rekodifikace provedené zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. K tomu může být významnou pomůckou srovnávací znění provedené například kolektivem autorů v publikaci *Nový občanský zákoník – srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*³⁸. Občanskoprávní vztahy, které byly v dříve platné právní úpravě provedené §2 odst. 1 občanského zákoníku, jsou dnes plně podřazené do Části čtvrté občanského zákoníku – relativní majetková práva, k tomu Bělohávek a kol. říká: „NOZ nepřebírá pojem *občanskoprávní vztah*. Vznik, změna a zánik povinností plynoucích jak z NOZ, tak i jiných předpisů soukromého práva, se řídí ust. čtvrté části NOZ.“. V části čtvrté nového občanského zákoníku Hlava I

³⁶ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 532

³⁷ §1 a §2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

³⁸ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

vymezuje všeobecná ustanovení o závazcích: „Ze závazku má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit.“

Je bez jakýchkoli pochyb, že hned ustanovení části první rekodifikace občanského zákoníku, která se týká závazkového práva, je věnována mimo jiné duchu zásady *Pacta sunt servanda* – tato zásada je v novém občanském kodexu vyjádřena v ustanovení §3 odst. 2 písm. d). Bělohávkovo srovnávací znění občanského zákoníku odkazuje původní vymezení občanskoprávních vztahů §2 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb. právě a jen na citovaný §1721 rekodifikace občanského zákoníku. Dle důvodové zprávy k rekodifikaci občanského zákoníku, v části věnované ustanovení §1721, bylo cílem úpravy zavést jednoznačné pojmosloví. Zákon tak definuje pojmy dlužník, věřitel, právo, povinnost, pohledávka, dluh, závazek či smlouva a nesměšuje je. Není žádných pochyb, že závazkové právo jako takové je výsledkem syntézy právních skutečností, které nový občanský zákoník definuje v Hlavě V.

Ve svobodné společnosti je jedním z předpokladů vzniku závazku a tím i následné platnosti zásady *Pacta sunt servanda* možnost v právním jednání projevit svobodnou vůli, která aplikací právních skutečností vede ke vzniku závazku. Nový občanský kodex, který **nemá omezovat pestrost života, tak musí respektovat** právní zásadu *autonomie vůle*³⁹.

Zásada autonomie vůle přitom vyvěrá z ústavního principu, že přirozená svoboda člověka má přednost před státem, když stát není tvůrcem svobody člověka, ale jejím ochráncem⁴⁰. Na tyto předpoklady myslí občanský kodex ustanovením §1725: „Smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah. V mezích právního řádu je stranám ponecháno na vůli svobodně si smlouvu ujednat a určit její obsah“. Toto ustanovení je zcela **klíčové** pro aplikaci zásady *Pacta sunt servanda* – bez předpokladu a garance svobodné vůle kontraktujících smluvních stran by nebylo možné povinnost plnit smlouvy stanovit jako právně závaznou přímo ze zákona – smlouvy uzavřené bez dobré vůle, mimo dobré mravy, z donucení, jsou **neplatné** od samého počátku.

³⁹ ELIÁŠ, Karel, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2., přeprac. vyd.* Praha: Linde, 2008, 1243 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7201-687-7, str. 39

⁴⁰ Článek 1 a 2 Ústavy České republiky

Zásada *Pacta sunt servanda* by zůstala pouhou mravní zásadou, pokud by nebyla rozvinuta a její aplikace podmíněna pozitivní právní úpravou. Jak uvádí Boguszak⁴¹, nemá právní zásada *Pacta sunt servanda* zcela stejný **význam z hlediska právního jako mravního**.

Z hlediska cti jako jedné z mravních kategorií se podle autora vztahuje *Pacta sunt servanda* na všechny úmluvy bez ohledu na to, v jaké formě byla smlouva uzavřena. Je však skutečností, že pro některé smluvní typy občanská právní úprava stanoví povinně písemnou formu. V takovém případě pak pouze ústně uzavřené smlouvy považuje právo za neplatné. Pokud však smluvní strany kontraktovaly v dobré víře, pak by taková sankce mohla působit nečestným dojmem. Je zřejmé, že pozitivní právo upravuje mnohem užší okruh vztahů než přirozené principy. Hovoříme-li tak o zásadě *Pacta sunt servanda* v jejím srozumitelném **vyjádření právního pozitivismu**, to je *smlouvy se mají plnit*, pak je třeba analyzovat její obsah a definovat povinné předpoklady stanovené psaným právem, za kterých je možné se jejich účinků dovolávat.

Předpokladem účinků zásady *Pacta sunt servanda* je oprávnění resp. možnost svobodné kontraktace smluvních stran. Na tomto předpokladu pak zásada stanoví, že po právu uzavřené smlouvy je třeba plnit.

Jedním z významů ustanovení Listiny základních práv a svobod „(3) Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ je právo každého občana na svobodnou kontraktaci. Na principech Listiny základních práv a svobod jsou platným kodexem občanského práva - zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník vystavěny principy právního jednání. Kodex se k zásadám přirozenoprávního jednání, které jsou základem Listiny základních práv a svobod, přirozeně přihlásil. Civilní kodex se od zásad ústavního pořádku, jehož součástí Listina je, nemůže odchýlit, může je jen provádět a provést. Z teorie práva⁴² plyne, že subjektivní právo je možnost subjektu práva chovat se určitým způsobem. Tato možnost je vyjádřená, zaručená a tedy i chráněná pozitivním právem. V těchto mezích tak mají subjekty práva možnost volby způsobu svého chování.

⁴¹ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, 347 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-735-7030-0, str. 34

⁴² BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, 347 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-735-7030-0, str. 103

Na základě těchto východisek jsou vystavěny základní principy předmětu úpravy platného občanského zákoníku, se kterými jsme se již v této práci v souvislosti se zásadou *Pacta sunt servanda* setkali. V ustanovení §1 odst. 2 jsou zakázána ujednání porušující dobré mravy, dle §2 odst. 1 lze soukromé právo vykládat jen v souladu s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec. Kromě přímé aplikace zásady *Pacta sunt servanda* v ustanovení §3 odst. 2 písm. d) občanského zákoníku se nový občanský zákoník výslovně v ustanovení §3 odst. 3 odkazuje na obecně uznané **zásady spravedlnosti a práva** jako prameny soukromého práva. Ustanovení §7 pak zakotvuje pro každé jednání předpoklad *bona fides*.

Zásada *Pacta sunt servanda* je **legálním imperativem** rozkročeným nad smlouvami jako výsledky právního jednání. Právní jednání je lidské chování, které je spojeno s vyvoláním kýžených následků, v případě smluv hovoříme o splnění smluvních závazků, které smluvní strany vzájemně přijaly. Ustanovení §545 rekonstrukce občanského zákoníku stanoví: „Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky, plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.“

Právní teorie⁴³ přisuzuje na základě tohoto vymezení pojmu právního jednání následující pojmové znaky:

1. projev vůle,
2. zaměření projevu vůle,
3. uznání projevu vůle právním řádem,
4. vznik následků, které byly projevem vůle zamýšleny.

6.1 Projev vůle smluvních stran

Je zcela nepochybné, že základním prvkem právního jednání je tzv. *projev vůle*⁴⁴. Jakkoli je v běžné mluvě toto slovní spojení jednoduchým a často frekventovaným,

⁴³ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. 2. upravené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 pages. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7, str. 25

⁴⁴ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 829

pravdou zůstává, že každé z těchto slov má v právní interpretaci svůj nezastupitelný význam. Bez toho, že by se vůle projevila, **nelze hovořit o právním jednání.**

Vůle patří společně s vědomím právních následků k subjektivní stránce projevu vůle. Vůle označuje psychickou kategorii a vyjadřuje vnitřní psychický vztah jednajícího ke kýženým právním následkům jednání. Vzhledem k těmto závažným souvislostem je zřejmé, že vůle musí být kvalifikovaně vyjádřena. Právo⁴⁵ klade požadavky na kvalifikovaný projev vůle např. na srozumitelnost, určitou formu právních úkonů, požadavky na věk či duševní stav jednajících osob. Těmto aspektům právního jednání se budu věnovat dále.

Požadavek zaměření projevu vůle znamená, že vůle musí směřovat ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností. To je samotný princip zachycený v §545 občanského zákoníku. Jinými slovy, pokud projev vůle nemá vyvolat či nevyvolává právní následky, které v něm jsou vyjádřeny, jakož i následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran, **nemůžeme hovořit o právním jednání.** V takovém případě nelze dovést, že jednající má v úmyslu způsobit právní následky – pak i právní zásada *Pacta sunt servanda* nemá předmět svého působení.

Uznání projevu vůle právním řádem znamená, že projev vůle způsobuje právní následky jen tehdy, je-li aprobovaný právním řádem⁴⁶ tj. je zakotvený v právním řádu. Bez splnění tohoto znaku by se opět nejednalo o právní jednání, neboť by chyběla jeho legitimita.

Z vymezení⁴⁷ právních skutečností je zřejmé, že *vůle* resp. *projev vůle* je základním prvkem právního jednání. Je tak *kodifikován*⁴⁸ prapůvodní princip, totiž že **vůle je hybatelem právních jednání.**

Vůle spolu s vědomím právních následků patří k subjektivním stránkám právního jednání. To je základní příčina stavu, kdy právní jednání řadíme mezi subjektivní právní

⁴⁵ §551-554 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁶ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. 2. upravené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7, str. 27

⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, část první, hlava V

⁴⁸ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 330

skutečnosti. Vůle vyjadřuje vnitřní vztah jednající osoby k právním následkům, které jsou s touto konkrétní vůlí spojeny⁴⁹.

Aby mohly být kýžené následky projevem vůle naplněny, tedy v duchu tématu této práce splněn závazek plynoucí ze smlouvy a tím došla naplnění zásada *Pacta sunt servanda*, je potřebné, aby vůle byla příjemci úkonu sdělena způsobem, který zaručí, že i příjemce takovému projevu vůle porozumí stejně a spojí s ní stejné právní následky, jaké zamýšlí dosáhnout jednající osoba. To je základní princip právního jednání, který je v platném občanském kodexu zachycen v ustanovení § 556, a který je současně **rozhodným prvkem** v očekávání platnosti zásady *Pacta sunt servanda*.

Vůle sama však není⁵⁰ příčinnou konstantou v kauzalitě našeho jednání, které směřuje k provedení právního úkonu. Na samém počátku projevu vůle stojí motiv, pohnutka, z níž vůle něco vykonat a uspořádat pramení. Pohnutky, které nás vedou k právnímu jednání, nejsou rozhodné. Pokud se však **přičí dobrým mravům** a jdou **mimo dobrou víru** adresáta právního úkonu, pak na takové právní jednání zásada *Pacta sunt servanda* přirozeně nedopadá. To platí obdobně i pro cíl⁵¹ právního jednání.

Je-li právní jednání definováno jako projev vůle, pak v tomto slovním spojení nacházíme dvě podstatná jména, která mají sama o sobě svůj vlastní význam.

Slovo vůle vyjadřuje originální psychický vztah jednající osoby k předmětu projevu vůle a kýženým následkům. **Projev vůle** je pak způsob, jakým vůli dáváme navenek znát. Z tohoto principu je zřejmé, že právo spojuje své účinky se svobodným, vážným, určitým a srozumitelným projevem vůle⁵². Rekodifikace občanského zákoníku zavádí tzv. „nicotnost právního jednání“, když ve vymezení *zdanlivého právního jednání*⁵³ hovoří o absenci „zjevného projevení vážné vůle“, neurčitosti nebo nesrozumitelnosti, nemožnosti zjistit obsah projevu vůle dodatečně ani výkladem.

⁴⁹ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. 2. upravené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7, str. 38

⁵⁰ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. 2. upravené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7, str. 25

⁵¹ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. 2. upravené vydání. V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7, str. 26

⁵² §37 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

⁵³ §§551-554 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Všechny tyto parametry jsou nutnou podmínkou účinků právního jednání⁵⁴. Na rozdíl od přístupu předchozího občanského zákoníku, který v §37 odst. 1 spojoval nedostatek vůle, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti projevu vůle s absolutní neplatností právního úkonu, přijímá nový občanský kodex pojetí, že se **v takových případech o právní jednání vůbec nejedná**. Vychází přitom z principu, že bez vážné vůle nemůžeme o vůli hovořit vůbec, a proto ani nemohou zniknout následky právního jednání občanského zákoníku. Takové vymezení nakonec odpovídá i teorii Knappově⁵⁵, dle které bez určitosti a srozumitelnosti projevu vůle nemůže právní jednání existovat. Zásada *Pacta sunt servanda* je tak z principu až **následkem** určitého, srozumitelného a vážného projevení vůle kontraktujících stran. Také Eliáš postuluje⁵⁶, že není-li projev vůle směřující k právnímu úkonu srozumitelný, pak nelze vůbec o projevu vůle a tedy právním úkonu hovořit.

Neurčitost projevu vůle je možné nahradit tzv. konvalidací, která je dodatečným vyjasněním projevu vůle mezi stranami⁵⁷. Tímto způsobem je možné zamezit vzniku účinků zdánlivého právního jednání a zajistit tak působení zásady *Pacta sunt servanda* i v případech, kdy projev vůle smluvních stran nebyl hned zřejmý.

Interpretace obsahu projevu vůle, na základě závazky smluvních stran vznikly, se řídí ustanovením §555 a násl. rekonstrukce občanského zákoníku. Ustanovení o výkladu právních jednání je velmi důležité i pro uvažovanou zásadu *Pacta sunt servanda*. Bez znalosti skutečného obsahu právního jednání by se plnění smluvních závazků mohlo minout účinkem, mohlo by být provedeno v omylu nebo být opomenuto vůbec.

Úprava provedená rekonstrukcí občanského zákoníku velmi citlivě šetří vůli jednajících osob, když s respektem k projevu jejich vůle a motivacím stanoví hierarchii metod výkladu právního jednání. To vše s cílem, aby právní jednání resp. jeho účinky byly

⁵⁴ ELIÁŠ, Karel, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Linde, 2008, 1243 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7201-687-7, str. 248

⁵⁵ KNAPP, Viktor, Jiří ŠVESTKA a Jan DVOŘÁK. *Teorie práva: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 1.* vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5

⁵⁶ ELIÁŠ, Karel, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2.*, přeprac. vyd. Praha: Linde, 2008, 1243 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7201-687-7, str. 249

⁵⁷ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8.

zachovány. Právní jednání se nejdříve posuzuje **dle svého obsahu**, v případě nesouladu právního jednání s dobrými mravy a zákonem pak **podle jeho pravé povahy**. Obsah právního jednání se vyloží podle úmyslu jednajícího, jak se jevil druhé straně právního jednání. Pravidlo dále stanoví, že se „při výkladu projevu vůle přihlédně k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají“⁵⁸. Je zjevné, že rekonstrukce občanského zákoníku je vedena myšlenkou respektu ke svobodě smluvních stran, které sami vědí nejlépe, jak si svoje vzájemná práva a povinnosti v procesu kontraktace upravit. Tím také vytváří předpoklady pro nespornou aplikaci zásady *Pacta sunt servanda*.

6.2 Princip dobré víry a dobrých mravů

Teorie práva řadí právní jednání jako projevy vůle mezi subjektivní právní skutečnosti. V této kategorizaci, jež odpovídá samotné podstatě, jakou jsou vztahy mezi lidmi utvářeny a navenek vyjadřovány, plní nezastupitelnou úlohu dvě zásady, bez nichž by právní úkony jako projevy vůle nemohly být nikdy platné. Jedná se o dobré mravy a dobrou víru, které tak mají pro zásadu *Pacta sunt servanda* zcela klíčový význam.

Uvedené pojmy **nemají kogentní vymezení**⁵⁹, nicméně občanská právní úprava je s nimi úzce spojena – princip dobré víry a dobrých mravů je v novém znění občanského kodexu výslovně zakotven. Základními se v tomto smyslu zdají být ustanovení o předmětu úpravy základních zásadách soukromého práva a dále část týkající se právního jednání. V duchu této elementární úpravy je pak obsah pojmů dobrá víra a dobré mravy vytvářen soudy pro každý případ ad hoc.

Dobré mravy⁶⁰ jsou zásadou občanského práva a jednoznačně omezují libovůli smluvních stran, pokud se týká výkonů jejich práv. Jejich původ nacházíme již v římském právu, kde byly významným nástrojem pro odstranění tvrdosti psaného práva. Již tehdy se staly kritériem pro posuzování platnosti psaných smluvních vztahů. S takto pevnými

⁵⁸ §556 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁵⁹ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 331

⁶⁰ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 151

základy se dobré mravy staly nedílnou součástí všech významných občanskoprávních úprav, jež doznaly zásadního rozmachu zejména v 19. a na počátku 20. století⁶¹.

Dobrymi mravy rozumíme souhrn společenských, kulturních a mravních norem, které jsou spjaty s rozhodující částí společnosti a jsou v historickém vývoji neměnné⁶².

V české právní úpravě mají dobré mravy nezastupitelné místo a jsou jako základní princip občanskoprávních vztahů uvedeny v ustanovení §547 občanského zákoníku: „**Právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu.**“. Současně pak ustanovení §545 svazuje následky právního jednání s dobrými mravy, když aprobejuje neoddělitelnost právních následků od zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

Sankcí pro jednání, které se přičí dobrým mravům, a současně ochranou pro adresáta takových nemravných úkonů, je **neplatnost** takového právního jednání stanovená v §588 rekonstrukce občanského zákoníku: “Soud přihlédne i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. To platí i v případě, že právní jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému“.

*Dobrá víra*⁶³ není stejně jako dobré mravy definována v zákonech. Jedná se o pojem právní teorie, který je do psaného práva aplikován jako právní zásada. Jedná se o psychický stav účastníků právních úkonů, kteří věří, že právní úkony jsou prováděny s dobrými úmysly a se zřetelem k dobrým mravům. Dobrou vírou však nelze nahradit neznalost právního stavu v konkrétní věci, natož pak v právní stav vytvářený legislativním prostředím. Například tak nemůže být v dobré víře osoba, která věděla nebo vědět měla, jaký je právní stav věci⁶⁴.

⁶¹ KNAPP, Viktor, Jiří ŠVESTKA a Jan DVORÁK. *Teorie práva: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 1. vyd.* Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5, str. 197

⁶² ELIÁŠ, Karel, Jiří ŠVESTKA a Jan DVORÁK. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 1. vyd.* Praha: Linde, 2008, 1243 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-80-7201-687-7, str. 56

⁶³ HENDRYCH, Dušan. *Právnícký slovník. 3., podstatně rozš. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 1371

⁶⁴ Čl. 2 Listiny základních práv a svobod

Někteří autoři systemizují dobrou víru spolu s dalšími pojmy, jako je např. smluvní svoboda, objektivní pravda aj. pro systematickou deskripci práva. Jiní je používají jako prameny tvorby práva nebo prameny interpretace práva, čímž jim přisuzují normativní význam⁶⁵.

Byť prakticky jediným místem, kde je v novém občanském kodexu princip dobré víry výslovně zachycen, je ustanovení §7, je důležitým vodítkem k porozumění jeho aplikace text důvodové zprávy zákona č. 89/2012 Sb. Z textu důvodové zprávy v části k §6 lze seznat, že princip dobré víry je v otáčkách právního jednání zakotven v ustanovení §6: „Každý má povinnost jednat v právním styku poctivě“.

Autoři české rekonstrukce se přitom inspirovali standardními evropskými zákoníky, které subjektivní právní jednání zakládají na čestnosti, absenci zlé vůle či podvodného úmyslu. Eliáš⁶⁶ tak hovoří o § 242 německého, čl. 7 španělského, čl. 2 švýcarského či čl. 6:2 nizozemského občanského zákoníku. Základ poctivého a slušného uplatňování práv a poctivého a čestného plnění závazků spočívá dle autora v **zásadě čestného žití** (*honeste vivere*), která je jedním ze základních imperativů v *Codex Iuris Civilis* (Inst. I, 3). Eliáš dále uvádí, že v Evropě lze nalézt ekvivalent české *dobré víry* v podobě zásady *Treu und Glauben* (věrnost a víra), *good faith*, *bonne foi*, *buena fe*, *buona fede* (dobrá víra), *redelijkheid eb bilijkheid* (počestnost a poctivost) atd.

Právním jednáním, které požívá zákonnou ochranu, je pouze jednání provedené ve smyslu zákona v souladu s principy dobré víry a dobrých mravů. Na jednání, které těmto principům odporuje, se nepřihlíží nebo je soud i bez návrhu může učinit neplatným. Je tak zřejmé, že pro právní jednání učiněné v **podmínkách ústavní demokracie a moderních občanských kodexů** jsou principy dobré víry a dobrých mravů zcela zásadní. Tyto principy umožňují samotnou možnost aplikace zásady *Pacta sunt servanda* - v podmínkách zákona č. 89/2012 Sb. aplikaci ustanovení §3 odst. 2 písm. d) - a konzumaci následků právního jednání v podobě **splnění závazků**, které smluvní strany vzájemně sjednaly.

⁶⁵ BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2., přeprac. vyd.* Praha: ASPI, 2004, 347 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-735-7030-0, str. 285

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

6.3 Forma projevu vůle

Forma projevu vůle není, na rozdíl od formy některých právních jednání, omezená. Podle volby vyjadřovacích prostředků rozlišujeme⁶⁷:

1. Výslovný projev vůle
2. Konkludentní projev vůle⁶⁸

Výslovný projev vůle je prováděn řečí nebo jinou oboustranně srozumitelnou komunikací. Zatímco řeč může být mluvená, posunková či psaná, v případě jiné oboustranně srozumitelné komunikace může být použito jiných dalších způsobů např. v podobě elektronických nebo i šifrovaných dat.

Konkludentní projev vůle je projevem vůle učiněným jinak než výslovně. K takovému nevýslovnému projevu vůle může dojít konáním nebo opomenutím. V případě zásady *Pacta sunt servanda*, kdy hovoříme o plnění smluvních závazků, je zřejmé, že v úvahu přichází jen *komisivní* projevy vůle, tedy projev vůle konáním. V případě konání, aby se jednalo o projev vůle, musí být bezpochyby zřejmé, že jakou vůli chtěla jednající osoba projevit a jaké právní následky chtěla jednáním způsobit⁶⁹.

Druhým z konkludentních projevů vůle je *opomenutí*⁷⁰. Opomenutí má právní účinky jen tehdy, pokud se jedná o nečinnost v právně rozhodných okamžicích, se kterými jsou spojeny právní následky. Za opomenutí tak nelze samozřejmě považovat jakékoli mlčení či jiný způsob nečinnosti. Tato zásada je vyjádřena např. v ustanovení §1740 rekodifikace občanského zákoníku: „*Osoba, které je nabídka určena, nabídku přijme, projeví-li s ní včas vůči navrhovateli souhlas. Mlčení nebo nečinnost samy o sobě přijetím nejsou.*“. Tato právní úprava je prakticky obdobná jako úprava provedená ustanovením §44 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. **Omisivně tak nelze smlouvu uzavřít -**

⁶⁷ FIALA, Josef, Milan KINDL a Aleš GERLOCH. *Občanské právo hmotné: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2. upravené vydání.* Praha: ASPI, 2004, 650 pages. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-738-0228-7, str. 26

⁶⁸ HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník. 3., podstatně rozš. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 344

⁶⁹ §545 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁰ HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník. 3., podstatně rozš. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1, str. 637

nelze zde hovořit o zásadě *Pacta sunt servanda*, neboť není právního jednání resp. kýžených následků právního jednání – smluvních závazků, na který by byla aplikována.

V některých případech právního jednání je právní úpravou předepsána i jejich povinná forma. Nejedná se však o formální požadavek o deklaraci právního jednání navenek, nýbrž o fakt, že povinnou formou je zatížen již samotný projev vůle jednající osoby⁷¹. Obecnou zásadou však je, že právní jednání lze provést v jakékoliv formě, pokud není zvláštní forma stanovena právním předpisem⁷². Platí-li toto obecné pravidlo, mohou v rámci smluvní volnosti smluvní strany formu právního jednání dohodnout. Obsah právního jednání – v případě zásady *Pacta sunt servanda* smlouvy, pak lze vždy **změnit jen formou**, jako byla původně zvolena nebo formou přísnější, pokud to smluvní strany předem nevyloučily⁷³.

Rozeznáváme tak tyto formy právního jednání⁷⁴:

1. Zákonná forma právního jednání,
2. Smluvní forma právního jednání.

Nedodržení formy právního jednání stanovené zákonem je spojeno se sankcí neplatnosti celého právního jednání, ledaže strany vadu dodatečně zhojí⁷⁵. Toto nové ustanovení, kde se rekodifikace občanského zákoníku inspirovala § 31 odst. 2 zákoníku mezinárodního obchodu č. 101/1963 Sb., kromě respektu k vůli jednajících stran, je také projevem úcty k zásadě *Pacta sunt servanda*, která musí za podmínky, že se jedná o pravou vůli smluvních stran a nejsou narušeny dobré mravy, prostě platit.

Právní jednání, a tedy i kontraktace, může v současné době nabývat celé řady podob, které zejména v 20. století zaznamenaly s rozmachem komunikačních technologií

⁷¹ FIALA, Josef, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006*. 2. upravené vydání. Praha: ASPI, 2006, xxxv, 963 s. Meritum. ISBN 80-735-7212-5, str. 49

⁷² §559 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷³ §564 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁴ FIALA, Josef, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006*. 2. upravené vydání. Praha: ASPI, 2006, xxxv, 963 s. Meritum. ISBN 80-735-7212-5, str. 49

⁷⁵ §582 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

významný pokrok. V základním členění tak projev vůle může být učiněn **ústně mluveným slovem nebo písemně**.

Kontraktující smluvní strany jsou tak přímo z ustanovení § 560 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník povinny písemně stvrzovat každé právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší. Aby bylo písemné právní jednání platné, vyžaduje zákon podpis jednajících osoby – osob. Pod tuto formu je nutné zahrnout i elektronický podpis podle zvláštního právního předpisu. Tyto přelomové technologické možnosti jak podepsat listinu s právním jednáním aprobejuje rekodifikace občanského zákoníku v ustanovení § 562, které rozumně podmiňuje zachování písemné formy průkazností zachycení obsahu právního jednání a určení jednajících osoby.

Zákon také upravuje možnost závazného právního jednání, a tedy i kontraktace, pro **osoby, které nemohou číst a psát**, avšak jsou svéprávnými osobami. Tyto osoby, pokud se mohou s obsahem právního jednání seznámit prostřednictvím přístrojů, speciálních pomůcek nebo osoby, kterou si samy zvolí, opatří listinu podpisem. Pokud nemohou listinu podepsat, mohou za účasti alespoň dvou svědků na listinu připojit své znamení, ke kterému jeden ze svědků připiše jméno jednajících⁷⁶. Pokud by ani takto nebylo možné postupovat, je nutné právnímu jednání takové osoby dát formu veřejné listiny. Veřejnou listinou je dle ustanovení §567 rekodifikace občanského zákoníku mj. listina, kterou za veřejnou prohlásí zákon – takovou veřejnou listinou je např. notářský zápis. Je tak nutné, aby takoví lidé v postavení smluvní strany uzavírali své smlouvy **formou notářského zápisu či v zastoupení**, neboť každá jiná forma jejich právního jednání včetně vztahů závazkového práva – smluv, by nebyla zákonem považována za platnou. Pro takové případy by zmíněné osoby nemohly požívat ochranu právní zásady *Pacta sunt servanda* a zákona.

⁷⁶ §563 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

6.4 Subjekty jako strany smlouvy

Ať již z jakéhokoli úhlu pohledu, v podmínkách platné legislativy⁷⁷ jsou vždy občanskoprávní vztahy tvořeny základními prvky, bez kterých bychom o závazcích nemohli hovořit. Těmito prvky jsou:

1. Subjekty jako strany smlouvy
2. Předmět smlouvy
3. Obsah smlouvy

Svůj původ mají tyto prvky v římské systemizaci právně významných jevů, kterými byly osoby, věci a žaloby⁷⁸.

Rekodifikace občanského zákoníku rozlišuje stejně jako předchozí právní úprava osoby fyzické a právnické.

Pro předmět této práce, právní zásadu *Pacta sunt servanda*, je z toho vymezení rozhodných jen několik parametrů právní osobnosti, které se právního jednání osob týkají. Bez toho, že by kontraktující smluvní strany byly způsobilé **právně závazným způsobem jednat**, by nemohly vzniknout závazky smluvních stran a právní zásada *Pacta sunt servanda* by neměla předmět svého působení.

Jak jsme již poznali, základním parametrem právního jednání je kvalifikovanost projevu vůle⁷⁹. Požadavek kvalifikace projevu vůle je subjektivně proveden formou definice tzv. **způsobilosti k právním úkonům**.

6.4.1 Jednání fyzických osob

Rekodifikace občanského zákoníku se, věrna přirozenoprávnímu pojetí a tradičnímu uspořádání kodexů založených na justiniánských kodifikacích, navrácí k pojmu *právní osobnost*. Právní osobnost má a má právo mít každý člověk. Způsobilost práva a

⁷⁷ §1721 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁷⁸ FIALA, Josef, Milan KINDL, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo hmotné: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006*. 2. upravené vydání. Praha: ASPI, 2006, 650 pages. Meritum. ISBN 80-738-0228-7, str. 69

⁷⁹ FIALA, Josef, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006*. 2. upravené vydání. Praha: ASPI, 2006, xxxv, 963 s. Meritum. ISBN 80-735-7212-5, str. 39

povinnosti vlastním jednáním nabývat je pojmem jiným nově nazývaným *svéprávnost*⁸⁰. Fyzická osoba se dovršením osmnáctého roku věku stává plně svéprávnou dosažením *zletilosti*⁸¹. V případě právnické osoby je právní osobnost vymezena ustanovením §20 rekonstrukce občanského zákoníku.

Svéprávnost fyzické osoby tedy přichází postupně s rozumovým vývojem jedince. Pro zásadu *Pacta sunt servanda* a přirozená očekávání, která z ní pro kontraktující smluvní strany plynou, je tato skutečnost nanejvýš důležitá. V případě osob, které nedovršily osmnáct let věku, to je *nezletilých*⁸², jsou tyto osoby způsobilé jen k právním jednáním, které jsou co do povahy **přiměřené rozumové a volní vyspělosti** nezletilých osob jejich věku. Odpovědnost za případné dopady toho, že právní jednání se ukáže býti z takového důvodu neúčinným, tak může nést zletilá smluvní strana. Výjimku z tohoto ustanovení pak vytváří dopady aplikace §37 rekonstrukce občanského zákoníku, kdy na návrh nezletilého může mu být soudem přiznána plná svéprávnost. V takovém případě hovoříme o tzv. **emancipaci nezletilých**⁸³. Podmínkou pro takové rozhodnutí soudu je, že je osvědčena schopnost nezletilého sám se živit a obstarat si své záležitosti, pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. Soud takto může rozhodnout i na návrh zákonného zástupce, pokud s tím nezletilá osoba souhlasí. Kromě parametru věku jako objektivní právní skutečnosti rozlišuje právní úprava také druhou subjektivní právní skutečnost, se kterou je nabytí plné svéprávnosti spojeno. Touto skutečností je **uzavření sňatku** osobou mladší osmnácti let⁸⁴.

Pro závaznost právního jednání je důležitým pojmem „**jméno člověka**“. Rekonstrukce občanského zákoníku definuje v ustanovení §77, že jménem člověka je jeho osobní jméno a příjmení, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení, která mu podle zákona náležejí. V právním styku má každý člověk právo užívat své jméno. Toto vymezení je pro zásadu *Pacta sunt servanda* nanejvýš důležité. Je-li jméno člověka jediným identifikačním znakem člověka vymezeným občanským kodexem, pak je zřejmé, že následky právního jednání jako cíleného projevu vůle konkrétní osoby jsou právě skrze

⁸⁰ §15 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸¹ §30 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸² §31 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸³ Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/obecna-cast/osoby/>

⁸⁴ §30 odst. (2) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

jméno člověka spojeny s touto osobou. Přestože ustanovení §77 odst. 1 rekonstrukce občanského zákoníku dává každému člověku právo užívat vlastní jméno, je svým způsobem neúplné vymezení formou práva a nikoli povinnosti užívat jméno provázáno odpovědností za následky a újmu, která by byla spojena s použitím jiného než vlastního jména. Pokud tedy kontraktující smluvní strana bude jednat pod jiným než vlastním jménem, které nebude pseudonymem, je zřejmé, že případné následky nemožnosti dodržet zásadu *Pacta sunt servanda* a smlouvu plnit bude nést osoba, která takto nekale jednala.

6.4.2 Jednání právnických osob

Právnické osoby jednají svými statutárními orgány⁸⁵, které v souladu se zvláštní právní úpravou jejich právní formy tvoří výhradně fyzické osoby. Pokud tedy právní úkony právnických osob naplňují parametry právního jednání, jak jsou uvedeny výše, jsou taková jednání považována přímo za jednání právnické osoby. Tato skutečnost plyne ze základní definice rekonstrukce občanského zákoníku, která v §18 po vymezení pojmu *právní osobnost* stanoví, že osoba je fyzická nebo právnická. Také právnické osoby tedy mají vlastní osobnost, která může být omezena jen zákonem. Právní osobnost právnických osob vzniká zápisem do veřejného rejstříku. Až tímto okamžikem mohou právnické osoby nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.

Nový občanský zákoník však zavádí ještě jeden pojem, který je pro způsobilost právnických osob mít práva a povinnosti zcela zásadní. Tímto pojmem je *právní povaha právnické osoby*⁸⁶. **Právní jednání, která neodpovídají právní povaze právnické osoby, nemohou právnickou osobu zavazovat** a mají tak přímý dopad do zásady *Pacta sunt servanda*.

S výjimkou omezení *právní povahy*, jež pro některé právnické osoby vyplývají ze zákonů⁸⁷, je pro kontraktanty prakticky **nerozhodné**, zda závazek plnit a tomu odpovídající právo nabývaly osoby fyzické či právnické. Rozhodná je pouze skutečnost, zda fyzické osoby byly oprávněny za právnickou osobu jednat. Základní pravidlo stanoví

⁸⁵ §161 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸⁶ §20 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁸⁷ Např. omezení práva nabývat majetek pro příspěvkové organizace zřízené dle zákona č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech nebo zákona č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů

§161 rekonstrukce občanského zákoníku. Kdo právnickou osobu zastupuje, dá najevo, co ho k tomu opravňuje, pokud to již nevyplývá z okolností. Okolností je v takovém případě zejména zápis do veřejného rejstříku, který pro druhou smluvní stranu znamená jednoznačnou identifikaci oprávnění člověka za právnickou osobu jednat. Člen statutárního orgánu pak může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech. Toto ustanovení §164 nového občanského zákoníku **dává vysokou právní jistotu** pro adresáty právního jednání právnické osoby a **přispívá ke stabilitě zásady *Pacta sunt servanda***, pokud se týká kontraktace s právnickými osobami. Za právnickou osobu mohou jednat i její zaměstnanci, a to v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci, přičemž **rozhoduje stav, který se jeví veřejnosti**. Využití takové možnosti, byť chrání dobrou víru protistrany takto kontraktující právnické osoby, vytváří určitý subjektivní předpoklad, který musí každý účastník smlouvy uzavírané s právnickou osobou vyhodnotit sám. Být tento subjektivní prvek nemůže vzhledem k ochraně dobré víry obvykle nabýt takové intenzity, aby znamenal neplatnost právního jednání, považují na vhodné jej v souvislosti se zásadou *Pacta sunt servanda* zmínit.

V důvodové zprávě⁸⁸ k rekonstrukci občanského zákoníku uvádí autoři, že návrh občanského kodexu odmítá antropologizaci právnických osob a přijímá za své hledisko, že právnické osoby jsou uměle vytvořené lidské útvary, které svým jednáním nemohou narušit důstojnost člověka jako nejvyšší hodnotu, kterou je třeba chránit. Proto dle ustanovení §167 nového občanského zákoníku, v duchu zásady *Pacta sunt servanda*, zavazuje právnickou osobu i protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustili za právnickou osobu jednajících osoby. Odpovědnost za protiprávní jednání pak v konečném důsledku nesou jednajících fyzické osoby.

6.4.3 Jednání v zastoupení

Fyzické i právnické osoby mohou právně jednat skrze své zástupce. Vzhledem k tomu, že jednáním zástupce vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému⁸⁹, je nanejvýš důležité, aby kontraktující smluvní strany si dobře ověřily, kdo a za koho při

⁸⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁸⁹ § 436 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

právním jednání vystupuje. A to tím spíše, že dle ustanovení §436 odst. 1 rekodifikace občanského zákoníku, **není-li zřejmé**, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem. V případě zastupování je tak pro budoucí smluvní plnění - a tím i úspěšnou aplikaci právní zásady *Pacta sunt servanda* - důležité i jednoznačné určení osoby, která se ke smluvnímu plnění zavázala. To zvláště v případě, kdy osoba vystupuje jako zástupce.

Pozornost je přitom nutné věnovat nejen osobě, která je zástupcem a svým jednáním zavazuje přímo zastoupeného, ale i rozsahu zmocnění, jakým se při právním jednání prokazuje. Stejně jako v případě, kdy není zřejmé, zda osoba skutečně jiného zastupuje, tak i v případě, kdy zástupce překročí rozsah svého zmocnění, stanoví § 440 rekodifikace občanského zákoníku, že takto jednající zástupce zavazuje sám sebe, ledaže by zastoupený bez zbytečného odkladu takové právní jednání schválil. Účastník smluvního vztahu, který vystupuje v dobré víře v oprávnění zastoupeného, tak může ve své podstatě kontraktovat s jinou osobou, než s jakou se domníval, že smluvní vztah uzavírá. Jakkoli tato skutečnost nemá vliv na platnost zásady *Pacta sunt servanda*, je zřejmé, že postavení účastníka smlouvy může být ve vztahu k nekale jednajícímu zástupci jiné kvality než vůči osobě, o které předpokládal, že s ní smlouvu skrze zástupce uzavírá.

Forem a titulů zmocnění jako projevů zastoupení je v definicích občanského kodexu celá řada. Hovoříme o smluvním zastoupení, mezi něž občanský kodex řadí i prokuru⁹⁰, hovoříme o zákonném zastoupení a opatrovnictví včetně opatrovnictví právnické osoby, které sledují ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv⁹¹. Není předmětem této práce se jimi hlouběji zabývat. Rozhodné je pro všechny takové případy, že jen v případech průkazného doložení titulu a předmětu zastoupení je možné s dobrou vírou očekávat řádné splnění smluvního vztahu osobou, která **byla jednáním zástupce zavázána**. Pro zásadu *Pacta sunt servanda* je nejen důležitý princip, že smlouvy se mají plnit, jeho nedílnou součástí a podmínkou je i bezpodmínečná znalost osob, které smlouvy, jež se mají plnit, uzavřely.

⁹⁰ § 450 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹¹ § 457 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

6.5 Obsah smluvních vztahů

Nový občanský kodex ctí jako nejvyšší hodnoty lidskou svobodu, dobré mravy, dobrou víru, a obecně uznané zásady spravedlnosti a práva. V tomto smyslu, na rozdíl od právní úpravy provedené zákonem č. 40/1964 Sb., nemá rekonstrukce občanského zákoníku ambice předepisovat kontraktujícím stranám obsah smluvních vztahů. Ustanovení § 1725 nového občanského zákoníku říká, že smlouva je uzavřena okamžikem, kdy si smluvní strany ujednají její obsah. V mezích právního řádu je na svobodné vůli smluvních stran, aby si ujednaly a určily obsah smlouvy. Tyto principy vyvěrají dle Eliáše ze zásady autonomie vůle a v rámci ní i smluvní svobody, přičemž hranice smluvní svobody je zde omezena kogentními ustanoveními zákona a současně limity dobrých mravů, veřejného pořádku, záležitostmi osobního stavu a práva na ochranu osobnosti, které nelze překročit ani s odkazem na dispozitivitu právní úpravy⁹².

Ujednání obsahu smlouvy je pro aplikaci zásady *Pacta sunt servanda* zcela klíčové. **Není-li sjednán obsah smlouvy, nemůžeme o smlouvě hovořit**⁹³. Takové ustanovení označují autoři občanského kodexu jako kompromis mezi dogmaty. Na jedné straně nalézáme požadavek na jednoznačné vymezení obsahu smlouvy, na straně druhé požadavek, kdy na právní jednání je třeba hledět **spíše jako na platné** než neplatné. Zákon se zde musí vypořádat s tenkou hranicí mezi právním jednáním, které je ještě určité a lze z jeho znaků a projevů určit jeho obsah a tím i zaměření projevu vůle jednajících osoby, a právním jednáním, které již určité není, o kterém zákon hovoří jako o právním jednání zdánlivém⁹⁴.

Základním kritériem pro určení toho, zda se smluvní strana zavázala či nikoli, má být samo **chování smluvních stran**. Je tedy třeba zkoumat projevy toho, zda se smluvní strany cítí být povinovány, zda považují smlouvu za uzavřenou. Eliáš říká⁹⁵, že inspiraci tým autorů nacházel v ustanovení §155 německého občanského zákoníku. Jedna z variant připravované právní úpravy, která by obsah smlouvy, jež má být dle zásady *Pacta sunt servanda* plněna, definovala zcela jinak, než jak bylo doposud běžné, vycházela z

⁹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

⁹³ § 1725 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹⁴ § 553 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

tradiční úpravy provedené ustanovením §895 rakouského občanského kodexu. Podle tohoto pravidla již nástin hlavních rysů smlouvy, byl-li podepsán stranami, dává vzniknout právům a povinnostem, které jsou v něm vyjádřeny. To však bylo na základě následné diskuse nad rekodifikací českého občanského zákoníku zamítnuto, neboť takové ustanovení by zasáhlo zásadně autonomii vůle. Výsledkem těchto úvah je, že **pouhé přípravné dokumenty nejsou pro smluvní strany závazné.**

Praxe právní zásady *Pacta sunt servanda* nemusí být zcela přímočará. Zatímco základní pravidlo⁹⁶ stanoví, že každá z několika smluv uzavřených při témže jednání nebo zahrnutých do téže listiny **se posuzuje samostatně**, mohou smluvní strany ujednat i takové smlouvy, které svojí povahou či svým účelem jsou na sobě závislé. Pokud to nevyplývá přímo z objektivního hlediska, to je povahy smluv, pak **závislost** smluv plynoucí z účelu vzniká **pouze tehdy**, byl-li takový účel smluv známý všem smluvním stranám⁹⁷. V tomto případě hovoříme o subjektivním hledisku. Jsou-li smlouvy závislé v duchu této právní úpravy, pak se stanoví, že zánik závazku, byť i jen na jedné z takových smluv, v důsledku neuspokojení věřitele, je důvodem zrušení ostatních závislých smluv se stejnými právními účinky, jako má zrušení nesplněné smlouvy. Závislé smlouvy tak **sledují stejný osud** a zásadně ovlivňují průběh aplikace právní zásady *Pacta sunt servanda*. Tato právní úprava přitom byla prakticky převzata z ustanovení §275 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

Pro právní jistotu smluvních stran občanský kodex vymezuje smluvní typy, které se dle ustanovení §1746 rekodifikace občanského zákoníku použijí na smlouvy, které svým obsahem odpovídají definici zákona. Prostor pro autonomii vůle smluvních stran i v tomto případě poskytuje ustanovení §1746 odst. 2, dle kterého jsou smluvní strany oprávněny uzavřít i takovou smlouvu, která jako **smluvní typ není zákonem upravena**. Část obsahu smlouvy může být určena i odkazem na **obchodní podmínky**, které jsou k návrhu nebo nabídce na uzavření smlouvy připojeny nebo které jsou kontraktujícím smluvním stranám známy, v takovém případě tvoří obchodní podmínky součást smlouvy. Rekodifikace občanského zákoníku stanoví v mezích zásady **ochrany slabší smluvní strany** podmínku

⁹⁶ § 1727 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹⁷ § 1727 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

neúčinnosti takových ustanovení obchodních podmínek, které druhá strana nemohla rozumně očekávat, pokud je výslovně nepřijala⁹⁸.

Zatímco obchodní podmínky tvoří součást smluvního ujednání jen zčásti, upravuje občanský kodex další způsob uzavírání smluvních vztahů, kdy základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejích pokynů, aniž by slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit⁹⁹. V takovém případě hovoříme o smlouvách uzavíraných **adhezním způsobem**. Občanský kodex zakotvil pro smlouvy uzavírané tímto způsobem další nástroje, jejichž cílem je ochrana dobré víry slabší smluvní strany před možnými nepříznivými následky smluv, které nebyly výsledkem aktivní kontraktace a setkání vzájemných projevů vůle smluvních stran.

Samostatnou kapitolou, zdánlivě na druhé straně pomyslné škály, je pak **distanční forma kontraktace** zakotvená v ustanovení § 1824 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V takovém případě dochází k projevům vůle smluvních stran na dálku, mimo osobní jednání, a přesto i o takových vztazích musíme hovořit v mezích základního pravidla § 3 odst. 2 písm. d) občanského zákoníku, totiž že daný slib zavazuje a smlouvy mají být plněny.

Je tak zřejmé, že jakkoli v moderní společnosti zásada *Pacta sunt servanda* vyjadřuje obecné a nejvyšší pravidlo kontraktace, je její skutečný život pestrý stejně jako společnost sama. V době absolutní svobody, kterou kontraktujícím smluvním stranám dává nový občanský kodex, kdy jedinou skutečnou hranicí jsou principy přirozeného práva, dobrých mravů, dobré víry a ochrany slabší smluvní strany, je nanejvýš důležité věnovat pozornost průběhu kontraktace a jejího zachycení do textu smlouvy. Je věcí samotných smluvních stran, jak si při vědomí o druhém účastníkovi upraví vlastní práva a povinnosti. To je základní odpovědností kontraktujících, neboť **smlouvy mají být plněny právě v rozsahu, který byl pro smluvní strany srozumitelný a je spravedlivý**.

⁹⁸ § 1753 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹⁹ § 1798 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

6.6 Změna okolností a její vliv na závazky smluvních stran

Pojednání o právní zásadě *Pacta sunt servanda* by nemohlo být úplné, pokud by nebyla zmíněna jiná právní zásada, která se s účinností nového občanského zákoníku stala součástí právního řádu České republiky¹⁰⁰. Touto právní zásadou je zásada *Rebus sic stantibus*, která spočívá ve výhradě změny okolností, za kterých byla smlouva uzavřena. Pokud některá smluvní strana na sebe riziko výhrady změny okolností nepřevzme, pak platí, že zásadou *Rebus sic stantibus* je strana dotčená změnou okolností chráněna a může navrhnout obnovení jednání o smlouvě. Je tak zjevné, že **zásada *Rebus sic stantibus* významně doplňuje princip *Pacta sunt servanda*.**

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. obsahoval výhradu změny okolností jen v úpravě budoucí smlouvy, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník potom jen v případě smlouvy o uložení věci. V mezích přiblížení občanského kodexu standardním evropským zákoníkům vycházejícím z justiniánských kodifikací se inspirací pro autory zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stala ustanovení článku 6.2.1. až 6.2.3. zásad UNIDROIT, které byly prakticky do české právní úpravy převzaty¹⁰¹. Těmto zásadám včetně analogie *Rebus sic stantibus* v podobě *Hardship* se věnuji na jiném místě této práce. Aby nová právní úprava nedala vzniknout extenzivnímu výkladu o okolnostech, které mohou být způsobilé zasáhnout základní princip *Pacta sunt servanda*, že smlouvy se mají plnit, stanoví § 1764 rekonstrukce občanského zákoníku, že změna okolností, která působí **obtíže v plnění některé smluvní strany, nemění sama o sobě nic na povinnosti splnit dluh**. Výjimku z tohoto ustanovení a zásah do zásady *Pacta sunt servanda* tvoří definice provedené v § 1765 a 1766 nového občanského zákoníku.

Provedená právní úprava si tak všímá a reaguje na situace, kdy po uzavření smluvního vztahu může dojít k nepředvídatelným okolnostem takové intenzity a předmětu působení, že to způsobí hrubý nepoměr mezi právy a povinnostmi smluvních stran a hrubě znevýhodní jednu z nich, neúměrně zvýší náklady na plnění nebo neúměrně sníží hodnotu předmětu plnění. V takových případech má dotčená strana právo se domáhat obnovení jednání o smlouvě. Právní úprava zakládá kromě těchto vnějších, objektivních

¹⁰⁰ § 1764 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁰¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

podmínek aplikace zásady *Rebus sic stantibus* i prvek subjektivní. Tímto je povinnost dotčené strany prokázat, že nemohla změnu rozumně předpokládat ani ovlivnit a dále, že skutečnost nastala nebo se pro dotčenou stranu stala známou až po uzavření smlouvy.

Domnívám se, že takto vymezený princip velmi vhodně a v duchu přirozených práv upravuje situace, které objektivně vzniknou v důsledku působení vnějšího působení. Jak v důvodové zprávě k rekodifikaci občanského zákoníku píše Eliáš, uvědomovala si tyto skutečnosti i tradiční judikatura. Například Nejvyšší soud ČSR v roce 1922 uzavřel, že „Doložka „*rebus sic stantibus*“ má význam nejen při smlouvě o smlouvě budoucí, nýbrž při úplatných smlouvách vůbec. Účinek její nespočívá nutně jen v nároku na zrušení smlouvy, nýbrž se může projevit i v tom, že se zjedná hospodářský soulad mezi plněním a protiplněním“ (č. 1680 Vážného sbírky, obdobně např. č. 5 021 z r. 1925, 14 312 z r. 1935 a další).

Extrémní vypětí společnosti po druhé světové válce vedlo k vyslovení závěrů, že rozpor s dobrými mravy nenesou právní ochranu a na takové jednání je třeba nahlížet jako na neplatné a nelze podle dobrých mravů na něm založit právo nové¹⁰². Zásada *Rebus sic stantibus* tak v konečném důsledku znamenala negaci zásady *Pacta sunt servanda*. V současné době se, po vzoru UNIDROIT a judikací soudů první republiky, vychází z předpokladu, že zásada ***Rebus sic stantibus* je jako součást přirozeného práva mlčky obsažena v každé smlouvě.** Změna okolností tak není vyjádřením běžného podnikatelského rizika - zásada *Pacta sunt servanda* může být ovlivněna jen nahodilým, nepředvídatelným a smluvním stranám neznámým typem objektivně působících veličin. Působení změny okolností na smluvní vztah zákon podléhá na návrh některé ze smluvních stran soudnímu přezkumu.

Průlomem do platnosti zásady *Pacta sunt servanda* se tak může zdát samo přirozené právo, o jehož aplikaci v konečné instanci se bude snažit soud na návrh některé ze smluvních stran. Možnost soudu smluvní vztah zrušit by se mohla zdát jako zásah do smluvní volnosti stran a průlom pravidla, že smlouvy se mají plnit a na smlouvy je třeba nahlížet jako na spíše platné než neplatné. Dle mého názoru se však v ustanovení §1766 zákona č. 89/2012 Sb. zrcadlí sama skutečnost, že zásady *Pacta sunt servanda* a *Rebus sic*

¹⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

stantibus vyvěrají z principů přirozeného práva a směřují k ochraně dobré víry, dobrých mravů a spravedlnosti. Nejsou zásadami samy o sobě, ale řídí svůj život jen a pouze vzhledem a v rámci účelu, pro který nám byla přirozená práva dána.

7 Ochrana zásady *Pacta sunt servanda* - Zásada *Pacta sunt servanda* v rozhodovací praxi ústavního soudu

Z historického exkurzu zásady *Pacta sunt servanda* jsme zjistili, že v průběhu věků se stala nedílnou, ba základní součástí ústavních pořádků demokratických států celého světa. V podmínkách České republiky vyvěrá z ustanovení Listiny základních práva a svobod a v návaznosti na to Ústavy České republiky.

Česká republika je dle ústavy právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana¹⁰³, čímž se řadí do rodiny tzv. právních států. Ústavní soud řadí mezi základní principy právního státu princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti¹⁰⁴. Každá právní úprava tak musí být provedena s respektem k obecným právním zásadám, mezi které řadíme důvěru v právo, právní jistotu a předvídatelnost právních aktů.

Je zřejmé, že **hovoří-li ústavní soud o základních principech právního státu, pak hovoří i o principu *Pacta sunt servanda***. Důkaz takového nahlížení lze nalézt v rozhodovací praxi soudů České republiky, výslovně pak např. v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky, který řekl: "[k] definičním znakům právního státu patří princip právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo. Součástí právní jistoty a ochrany důvěry účastníků právních vztahů v právo je rovněž respektování zásady *Pacta sunt servanda*"¹⁰⁵.

Je-li princip zachycený v zásadě *Pacta sunt servanda* principem ústavnosti a tedy základním principem právního státu, považuji za vhodné předchozí teoreticko – aplikační exkurz doplnit a závěry dříve uvedené ověřit na nalézací praxi Ústavního soudu České republiky. Vzhledem ke skutečnosti, že škála možných smluv, dohod a ujednání je pestrá tak, jak pestrá je společnost a vztahy, které vlastním žitím vytváří, lze očekávat, že i nalézací praxe Ústavního soudu bude stran zásady *Pacta sunt servanda* stejně rozmanitá.

¹⁰³ Článek 1 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (bod 36; 37/2007 Sb.)

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 31 Cdo 135/2007-151 ze dne 26. 8. 2009

Ústavní soud je soudem, jehož úkolem je v mezích zákona jen ochrana ústavnosti. Úkolem ústavního soudu není kontrola "běžné" zákonnosti¹⁰⁶. Proto je nalézací praxe ústavního soudu pro tuto práci zcela stěžejní - jen tak lze induktivní metodou ověřit aplikační historická východiska a dogmata zásady *Pacta sunt servanda*, která se životem společnosti založeným na závazkových vztazích přirozeně vytvářejí.

7.1 Pacta sunt servanda – přirozenoprávní norma, od které je odvozeno veškeré právo

Skutečnost, že zásada *Pacta sunt servanda* je základní přirozenoprávní normou odvozenou od tisíce let starých *ius divine*, jsme poznali z prací významných autorů. Jaký má tato právní zásada skutečný význam v moderní společnosti, to je však věcí definice právního státu resp. skutečnosti, zda se konkrétní stát za právní stát považuje či nikoli. Nelze patrně nalézt vhodnější důkaz vázanosti státu zásadou *Pacta sunt servanda*, než její přímé zachycení v zákonné normě. S účinností od 1.1.2014 tak Česká republika a její občané požívá právní jistoty v aplikaci tohoto principu z titulu ustanovení §3 odst. 2 písm. d) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Existuje-li však vyšší důkaz obecné platnosti principu *Pacta sunt servanda* v naší zemi, pak jsou jím projevy vázanosti touto zásadou u instituce, která je přímo k ochraně ústavních práv určena. Jedině ten, kdo v konečné instanci nalézá a ochraňuje principy ústavou zaručených práv, může poskytnout a zajistit skutečnou a účinnou ochranu.

Ústavní soud se zabýval či zmiňuje zásadu *Pacta sunt servanda* v celkem 135 nálezech publikovaných ve sbírce rozhodnutí Ústavního soudu České republiky ke dni 17.10.2014¹⁰⁷.

Výrok pro předmět této práce patrně nejvýznamnější nám poskytuje nález ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3292/09 ze dne 8.7.2010. Ústavní soud zde uvedl, že "Soukromé právo obecně je založeno na stěžejní zásadě autonomie vůle a zásadě "pacta sunt servanda". Zásada, že smlouvy mají být dodržovány, bývá považována za nejvyšší zásadu právní, resp. za nejvyšší přirozenoprávní normu, od které je odvozeno veškeré

¹⁰⁶ Článek 83 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

¹⁰⁷ Sbírka nálezů Ústavního soudu České republiky. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

právo (blíže např. Knapp, V. Teorie práva. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 84.). Proto není-li zákonný důvod omezovat zásadu autonomie vůle a zásadu "pacta sunt servanda", pak je třeba primárně vykládat zákonná ustanovení ve prospěch těchto zásad. Pokud tak obecné soudy nečiní, porušují tak Ústavou garantované právo definované v čl. 2 odst. 4 Ústavy a v čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.”.

Tyto teze velice dobře doplňuje další z rozhodnutí ústavního soudu, totiž rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 353/04 ze dne 16.6.2005. V tomto rozhodnutí **označil ústavní soud princip zásady *Pacta sunt servanda* za „obecnou ideu spravedlnosti“**.

7.2 Pacta sunt servanda jako nástroj právní jistoty

V teoretické části, která si kladla za cíl analýzu ustanovení nového občanského kodexu, jenž je v České republice platný od 1.1.2014, jsme mimo jiné uzavřeli, že základní principy občanskoprávních vztahů spočívají na zásadách dobré víry, dobrých mravů, principů spravedlnosti a ochrany slabší strany.

Zásada *Pacta sunt servanda* je zásadou, ve které se dle teoretiků všechny tyto a další přirozenoprávní principy snoubí. Ústavní soud České republiky našel, že zásada *Pacta sunt servanda* je zásadou, od které je odvozeno veškeré právo. Zdá se pak být docela přirozeným závěrem, že **nejvyšší právní zásada musí být současně garantem právní jistoty v řádech, které z ní vyvěrají a s ní spojují své základní hodnoty**.

V bohaté rozhodovací praxi ústavního soudu lze nalézt i takové rozhodnutí, které takovému závěru odpovídá, ba dokonce jej vyslovuje. Tímto je rozhodnutí sp. zn. II.ÚS 449/14 ze dne 15.8.2014, které staví zásadu *Pacta sunt servanda* jako nástroj právní jistoty: „Na této staré římské zásadě je ostatně postaven i nový občanský zákoník, který stranám poskytuje daleko větší míru smluvní volnosti. Smyslem uvedené zásady je především právní jistota účastníků smluvních vztahů.“.

Právní jistota by byla pouhým souslovím, kdyby každé jedno slovo v něm obsažené nemělo svůj obsah. „Právní“ jako opřené o zákon a „jistota“ jako záruka toho, že co je v souladu se zákonem, také bude plněno, vykonáno nebo plnění a výkonu práv bude poskytnuta zákonná ochrana. Ústavní soud se k těmto principům přirozeně hlásí. Pokud se týká zásady *Pacta sunt servanda*, lze pro tuto souvislost odkázat např. na rozhodnutí sp.

zn. I.ÚS 1081/09 ze dne 12.5.2009, kdy ústavní soud potvrdil závěry odvolacího soudu, kdy „Odvolací soud velmi pečlivě a ústavně přijatelně vysvětlil, v čem vidí rozpor s dobrými mravy a především poskytl ochranu právní zásadě *pacta sunt servanda*, kterou se stěžovatel svým jednáním snažil obejít.“

7.3 Pacta sunt servanda vyjadřuje závazek všech smluvních stran bez rozdílu

Ústavní pořádek České republiky je založen na svobodě a rovném postavení jednotlivce v jeho důstojnosti i právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelná, nezczizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná¹⁰⁸, jak vyplývá i z analytické části této práce. Je tak nanejvýš logické a zřejmé, že zásada *Pacta sunt servanda* nemůže být zásadou **selektivní**, která by své účinky spojovala jen s některými osobami nebo jen s některými typy smluvních vztahů. Její působení musí být **univerzální** napříč všemi dohodami, které byly uzavřeny jako výraz svobodné vůle, v dobré víře a s dobrými mravy.

Protože však život přináší nejrůznější situace, které se v podobě sporů stanou předmětem rozhodovací činnosti soudů, lze ve sbírce rozhodnutí ústavního soudu nalézt i nedávné rozhodnutí, jedno z řady, kterým vyvrcholily medializované snahy klientů hypotečních bank o vrácení poplatků, které banky svým klientům účtovaly za vedení hypotečních úvěrových účtů.

Jakkoli se klienti bank domáhali, s podporou svých právních zástupců, argumenty o absenci právních důvodů k účtování poplatku, rozporem sjednaného poplatku s dobrými mravy či požadavkem přiměřenosti v právech a povinnostech a s tím souvisejícím požadavkem dobré víry, byly ústavní stížnosti ve všech případech zamítnuty. Přestože soudy vyložily, že klienti bank jsou v postavení spotřebitelů a tedy zaslouží jako slabší smluvní strana zvýšenou ochranu, došel ústavní soud v souladu s jejich rozhodnutím k závěru, že principy dobrých mravů a dobré víry nebyly narušeny a na těchto pevných základech a samotných předpokladech závazné kontraktace je zásada *Pacta sunt servanda* závazná pro všechny smluvní strany. Celá řada ústavních stížností byla, mimo jiné

¹⁰⁸ Listina základních práv a svobod

rozhodnutími sp. zn. III.ÚS 56/14, III.ÚS 1169/14, či I.ÚS 1309/14 ze dne 26.6.2014, dále např. sp. zn. I.ÚS 540/14 ze dne 21.5.2014, zamítnuta.

Není patrně lepší interpretace závaznosti zásady *Pacta sunt servanda* pro všechny kontraktanty, a to včetně státu, než rozhodnutí ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 531/06 ze dne 20.5.2008 postavené na bázi nároků, které vznikly pracujícím ve státním podniku vůči státu před rokem 1989: „*Pacta sunt servanda* je všeobecně uznávanou právní zásadou a soudy právního státu z ní nemohou ústavně nekonformní interpretací zákoníku práce vyjímat smlouvy uzavírané z vůle státu poukazem na údajnou absenci hmotněprávní normy a doktrínu izolovanosti pracovního práva.“

Ještě důrazněji jsou teze o vázanosti státu zásadou *Pacta sunt servanda* řečeny v kauze týkající se vydání náhradních pozemků, kdy nárok restituentů nebyl dlouhodobě uspokojen. Na bázi principu rovnosti, s odmítnutím možných znaků libovůle v konání Pozemkového fondu a vzhledem k postavení státu jako „privilegovaného dlužníka“ s odvozením principu tohoto pojmu od postavení „privilegovaného věřitele“ ústavní soud v rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 125/10 ze dne 1.9.2010, s citací nálezu sp. zn. IV. ÚS 201/96 ze dne 7.10.1996, uzavřel, že **„Demokratický stát v zájmu své vlastní věrohodnosti, bez níž by neměl podporu svých občanů, musí plně respektovat zásadu *pacta sunt servanda*, tj. závaznosti dohod, jež uzavře se svými občany.“**

Tento přístup ústavního soudu potvrzuje, že ***zásada Pacta sunt servanda* zavazuje všechny bez rozdílu a bez ohledu na čas či dokonce dějinnou epochu, ve které byly smlouvy uzavřeny.**

7.4 *Pacta sunt servanda* stvrzuje projev vůle smluvních stran a chrání jejich dobrou víru

Analýzou teoretických a legálních základů právní zásady *Pacta sunt servanda* jsme formulovali jednu z tezí, která je základem kontraktace vůbec. Právní jednání je projevem vůle jednající strany. Tato vůle musí být pravá a její projev nezastřený, zřejmý a jednoznačný. Právě na takovém stojí zásada *Pacta sunt servanda*.

Jakkoli jsou tyto předpoklady, s ohledem na kogentní vyjádření rekodifikace občanského zákoníku a ustálenou judikaturu v době před jeho účinností, samozřejmě, vyskytují se v občanské praxi o těchto základních institutech občanského práva pochybnosti. Ústavní soud nám pak dává otevřené a závazné vysvětlení, jakým způsobem je třeba na danou věc nahlížet. V rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10.4.2014 tak potvrdil slova obvodního soudu „že je třeba určitost právního úkonu posuzovat ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu, a že **pro interpretaci obsahu práv a povinností je rozhodná skutečná vůle obou smluvních stran v době uzavření smlouvy, a v souvislosti s tím připomněl zásadu pacta sunt servanda**, lze sotva pokládat za nějaké pochybení, navíc jde o vysvětlení poměrně přiléhavé, zvláště pokud se soudu jevil postup stěžovatelky, která až po několika letech začala namítat nesrozumitelnost úvěrové smlouvy, jako účelový.“

7.5 Porušení dobrých mravů při kontraktaci nepožívá ochranu zásadou Pacta sunt servanda

V analytické části této práce i v citacích judikatury je mnohokrát zmíněna zásada dobrých mravů. Zásada dobrých mravů je základním pilířem občanských vztahů, jak jsou upraveny občanskými kodexy. Bez dobrých mravů nelze vystavět žádné konstrukce právních jednání, neboť takové by znamenalo **flagrantní porušení** principu rovnosti vychýlením rovnováhy ve prospěch jedné strany.

Zásada *Pacta sunt servanda* je korunou základních právních zásad. Jistě je každý občan České republiky nadán základními právy plynoucími z Listiny práv a svobod a právy danými právním řádem České republiky. Uvažujeme-li však o individuálních právních jednáních, které nejsou kontraktací a týkají se jednotlivce nebo vztahu jednotlivce a státu, pak na tyto případy zásada *Pacta sunt servanda* nedopadá, nemá pro taková právní jednání definován předmět. **Předmět právní zásady *Pacta sunt servanda* se vyjevuje až v souvislosti s kontraktací, právním jednáním, jehož cílem je konstituce práv a povinností.** V takovém jednání je předpoklad dobrých mravů samozřejmý a jeho přítomnost nevyhnutelná pod sankcí neplatnosti právního jednání jako celku.

V této souvislosti se ústavní soud zabýval kauzou, ve které byla v rámci zprostředkovatelské smlouvy sjednána progresivní provize až 99% z částky převyšující sumu, kterou si jako limitní smluvní strany sjednaly. Odvolací soud, stejně jako dovolací soud rozhodly, že takto sjednaná provize se vymyká dobrým mravům a vyhodnotili ujednání jako absolutně neplatné. Ústavní stížnost zprostředkovatele ústavní soud rozhodnutím sp. zn. III. ÚS 342/14 ze dne 19.6.2014 zamítl s tím, že neshledal, že **narušení dobrých mravů při kontraktaci nemůže být menší intenzity než síla právní zásady *Pacta sunt servanda***. Ústavní soud tak zde potvrdil, že zásada *Pacta sunt servanda* vyvěrá ze základních principů občanského kodexu a jako nejvyšší právní zásada těmito principy podepřena. **Chybí-li byť i jen jedna opora této právní zásady, nemůže být sama právní zásada *Pacta sunt servanda* aplikována a účastník smlouvy jí chráněn.**

7.6 Pacta sunt servanda jako předpoklad práva na soudní ochranu

Ze základních principů občanského kodexu a jejich hierarchie plyne, že jen ty vyšší principy, které byly vystavěny na pevných základech principů podřazených, mohou být v daném případě jako legální aplikovány. K těmto závěrům dochází i analytická a dedukčními metodami vystavěná část této diplomové práce. Stanoví-li článek 36. Listiny základních práv a svobod právo, že každý se může domáhat svého práva u nezávislého soudu, pak je zřejmé, že v tomto našem případě je nutné důraz klást na slovo „práva“.

Soudní ochranu požívá jen „právo“, nikoli svévole nebo stav svévolně způsobený. V souvislosti se zásadou *Pacta sunt servanda* tak „Ústavní soud stanovil, že se nelze domáhat soudní ochrany vlastnického práva k věci, které žalobci svědčí jen proto, že porušil svou smluvní povinnost převést věc na žalovaného a takový protiprávní stav udržuje. V rovině ústavní nelze takovému formálnímu vlastnickému právu, existujícímu jen za současného porušování obecného přirozenoprávního principu *pacta sunt servanda*, poskytnout ochranu jako subjektivnímu veřejnému právu.“¹⁰⁹

¹⁰⁹ Nález ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 1908/11 ze dne 30.7.2013

7.7 Principu Pacta sunt servanda podléhají všechny části smlouvy

Skutečnost, že zásada *Pacta sunt servanda* zahrnuje v rámci smluvní volnosti a autonomie smluvních stran jakékoli formy, typy či součásti dohod, úmluv, ujednání, smluv atp., nemusí být každému zřejmá. Ústavní soud tak byl postaven před otázkou, kdy smluvní strana porušovala smlouvu opakovaně v domnění, že smluvní sankce, jak byla sjednána, může být uplatněna pouze jednou bez ohledu na počet porušení. V domnění porušující smluvní strany se tak zásada *Pacta sunt servanda* mohla v části týkající se sankčního ujednání vyčerpat a pro další provádění smlouvy již neplatit.

Ústavní soud po prostudování spisu a předmětného smluvního ujednání potvrdil v rozsudku sp. zn. III.ÚS 1975/12 ze dne 26.3.2013 názor nejvyššího soudu, totiž že „... že žalobkyně si musela být vědoma, že jedná v rozporu se smlouvou, přesto tak činila. **Následky v podobě sankce sjednanou smluvní pokutou je proto povinna nést ve smyslu zásady "smlouvy mají být dodržovány"** (pacta sunt servanda).“

Lze tak seznat, že zásada *Pacta sunt servanda* je zásadou univerzální, která dopadá na všechna ujednání kontraktujících stran.

7.8 Smluvní sankce jako dopad porušení smlouvy a nedodržení zásady Pacta sunt servanda

Poznání, že plnění smlouvy je skutečným legálním závazkem, který implikuje a současně vyvěrá ze zásady *Pacta sunt servanda*, tedy že **zákonný imperativ a zásada na sebe působí obousměrně a vzájemně se podmiňují**, je možné čerpat z jiného rozhodnutí ústavního soudu.

Ústavní soud ve svém rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 2532/10 ze dne 14.9.2010 k tíži stěžovatele nalezl, že „Nepříznivé důsledky z porušení zmíněné smlouvy si stěžovatel způsobil sám porušením prastaré smluvní zásady "pacta sunt servanda".“ A to v situaci, kdy stěžovatel jako smluvní strana leasingové smlouvy nejprve sjednaný závazek plnil, avšak později, kdy mu smlouva přestala vyhovovat, začal namítat její neplatnost. Ústavní soud tak zjevně odmítl svévoli jedné smluvní strany, která byla namířena k tíži strany druhé. Přípuštění byt' i možnosti takového jednání by znamenalo jednoznačný průlom a

oslabení zásady *Pacta sunt servanda* a tím i narušení právní jistoty jako základního principu právního státu.

Zmíněné rozhodnutí ústavního soudu bylo založeno na ustanovení §420 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník a spočívá na porušení „právní povinnosti“. Nový občanský kodex rozlišuje mezi porušením „absolutního práva“¹¹⁰, které odpovídá zákonné povinnosti, a porušením „smluvní povinnosti“ plynoucí z práva subjektivního. Duch zásady *Pacta sunt servanda* – a nedělitelně s ní i zásady *Rebus sic stantibus* - se tak projevuje i v nové speciální úpravě odpovědnosti při porušení smluvních povinností¹¹¹.

7.9 Pacta sunt servanda x tvrzená změna okolností

Hranice mezi svévolí a podmínkami principu *Rebus sic stantibus* může být v některých případech velmi tenká. Působení změny okolností resp. prokázání intenzity jejich působení a okamžiku jejich vzniku tíží znevýhodněnou strany, věřitel, jednající v dobré víře a s dobrými mravy je vždy chráněn zásadou *Pacta sunt servanda*. **Princip *Rebus sic stantibus* tak nemůže být aktivován projevem svévole.** Právní jistotu v tomto dává nový občanský kodex v ustanovení § 1764 a násl..

Téma tvrzené změny okolností bylo přítomné vždy, jeho řešení však s ohledem na absenci legálního vymezení nebylo jednoduché a bylo úkolem soudnictví. Teprve praxe zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ukáže, zda kogentní vymezení pravidel aplikace principu *Rebus sic stantibus* (a tím jednoznačné vymezení možnosti omezit dosah zásady *Pacta sunt servanda*) poskytuje více aplikační jistoty pro všechny kontraktanty.

O tom, že změna okolností či snaha o vyvolání dojmu změny okolností jako alternativy pro tvrzení neplatnosti právního jednání je v praxi docela běžnou, svědčí např. rozhodnutí sp. zn. III.ÚS 3900/12 ze dne 28.2.2013, ve kterém „...Ústavní soud připomíná, že v soukromém právu se aplikuje zásada *pacta sunt servanda* (smlouvy se musí dodržovat) - a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevýhodné. Vedlejší účastnice si musí být vědoma své odpovědnosti ve smluvních vztazích a nemůže smlouvy uzavírat a později namítat jejich neplatnost dle své vlastní vůle.“

¹¹⁰ §2910 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹¹ §2913 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V tomto rozsudku se ústavní soud dotkl také úlohy výkladových pravidel, která jsou v případě sporu pro zjištění skutečného obsahu závazků plynoucích z projevu vůle smluvních stran – a tím i vymezení předmětu působení zásady *Pacta sunt servanda* - zcela zásadní. Ústavní soud tak varuje před extrémním formalismem, pokud se týká vymezení předmětu smlouvy: „Závěr, že určitý právní úkon je neplatný pro neurčitost jeho předmětu, se musí opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystačit pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu.“. Zdůrazňuje kontinuitu, s jakou smluvní strany až do okamžiku sporu smlouvu ve vzájemné shodě naplňovaly, z čehož je zjevné, že strany neměly pochybnosti o tom, co je předmětem smlouvy. Dle ústavního soudu tak bylo možné předpokládat přinejmenším konkludentní konsenz obou smluvních stran ohledně předmětu smlouvy.

Ústavní soud tak přistoupil k hodnocení kauzy s respektem k projevu vůle smluvních stran. Ačkoli rozhodoval v období před účinností nového občanského kodexu, zcela zjevně již aplikoval přirozenoprávní principy, na kterých nová občanská úprava spočívá¹¹², a které tvoří pilíře zásady *Pacta sunt servanda* jako nejvyšší právní zásady.

7.10 Nejistota v budoucím plnění druhou smluvní stranou jako důvod pro narušení principu *Pacta sunt servanda* u věřitele

Velmi zajímavým principem, který se i ve světle judikatury ukázal být jedním z pilířů zásady *Pacta sunt servanda*, je princip legitimního očekávání. Tento princip ze zásady vyvěrá a současně v souladu s ní implikuje, že věřitel je oprávněn očekávat, že smlouva bude splněna. **Narušení principu legitimního očekávání** tak je v konečném důsledku způsobilé narušit účinky zásady *Pacta sunt servanda*.

Celý spor řešený až před ústavním soudem měl o to silnější morální rozměr, že se v dané věci jednalo o zajištění vysokoškolského studia, tedy plnění, které je formou práva na vzdělání garantováno ústavou a zajištěno soustavou speciálních zákonů.

V rozsudku sp. zn. IV.ÚS 4361/12 ze dne 14.1.2013 „soud vysvětlil, že po odebrání akreditace stěžovatelce byla dostatečně důvodná obava žalobce, že stěžovatelka nezajistí

¹¹² §556 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

jeho studium tak, jak se ve smlouvě o studiu zavázala, ... ;vzhledem k tomu, že při uzavírání smlouvy o studiu o takové situaci uvažováno nebylo a že jejím vznikem byl popřen žalobcem očekávaný výsledek, nepřičí se uložení povinnosti k vrácení školného zásadě *pacta sunt servanda*.“

7.11 Veřejný zájem jako příčina oprávněného narušení principu *Pacta sunt servanda*

Článek 18. Listiny základních práv a svobod stanoví, že každý má právo se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi, které se týkají veřejného či jiného společenského zájmu.

Jednou ze základních myšlenek, na kterých stojí **idea právního státu**, je princip, že **mezi občanem a státem není principiální spor**. Stát je zde, aby sloužil občanům, občané mají být loajální k zájmům státu a podílejí se na plnění jeho úkolů. Článek 18 Listiny základních práv a svobod vyjadřuje, že „občané mají právo podílet se na chodu veřejných záležitostí, upozorňovat na nesprávnosti či nespravedlnosti.“¹¹³.

Hodnotíme-li zásadu *Pacta sunt servanda* jako nejvyšší právní zásadu, je zřejmé, že je to stále jen zásada svého druhu, zásada právní. Stát však stojí na dalších principech, které stojí v hierarchii státního zřízení výše, než předmět této práce. Jedním z těchto principů je vyjádřen pojmem **veřejný zájem**.

Jakkoli se může zdát průnik veřejného zájmu se zájmem soukromým nemyslitelným, je třeba si vždy uvědomit, že má-li soukromý zájem požívat ochranu zákona, je třeba jej strukturálně podříditi právnímu řádu. Veřejný zájem je v hierarchii právního řádu předmětem ústavy, tedy nejvyšší pozitivní právní normy v zemi.

Ústavní soud potvrzuje tyto teze v rozhodnutí sp. zn. III.ÚS 298/12 ze dne 13.12.2012. Předmětem sporu byla výpověď zaměstnance, který upozornil orgány státní správy na nedostatky v činnosti svého zaměstnavatele, čímž mu přivodil vznik kontrol příslušných orgánů a následků s tím spojených. Zaměstnavatel vyhodnotil takové chování

¹¹³ Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 298/12 ze dne 13.12.2012

zaměstnanec jako hrubé porušení pracovní kázně a tím porušení zásady *Pacta sunt servanda* ve vztahu k pracovní smlouvě, kterou měli mezi sebou uzavřenou, a okamžitě se zaměstnancem pracovní poměr zrušil.

Z toho vzniklý spor se stal předmětem jednání ústavního soudu. Ústavní soud řekl, že „Soukromoprávní požadavek na dodržování smluv, **princip pacta sunt servanda, resp. smluvní volnost** a převzatý závazek zaměstnanec být loajální ke svému zaměstnavateli **nemohou apriorně vyloučit jiný významný veřejnoprávní zájem**, ... Dohoda mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem nemůže zasahovat do veřejnoprávních vztahů, narušovat zájem společnosti na tom, aby každý občan v demokratickém právním státě mohl být nápomocen státu při odhalování nedostatků a v případě potřeby na nedostatky upozornil.“

7.12 Dobrá víra jako základní podmínka kontraktace a aplikace Pacta sunt servanda.

Atribut dobré víry byl již v analytické části práce zmíněn jako jedna ze základních zásad soukromého práva. Bez dobré víry nemůže být závazného právního jednání, protože v takovém případě nemohou být následky, které smluvní strany hodlají právním jednáním vyvolat a následně konzumovat, totožné. **Dobrá víra je tak sjednocujícím prvkem projevů vůle účastníků smlouvy.**

Podmiňuje-li dobrá víra účinky právního jednání, pak je zřejmé, že je dalším pilířem, na kterém stojí právní zásada *Pacta sunt servanda*. Ústavní soud se prvkem dobré víry zabývá v celé řadě souzených případů, jen v některých jsou však souvislosti se zásadou *Pacta sunt servanda* tak zřejmé, jako v případě rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 3061/11 ze dne 13.8.2012.

V daném případě je působení zásady *Pacta sunt servanda* spojeno s přítomností dobré víry u stěžovatelky, která tvrdila přechod vlastnického práva na základě smluvně založeného zajišťovacího převodu práva k nemovitosti: „Ústavní stížnost stěžovatelky proto činí důvodnou to, že obecné soudy ve sporu mezi stěžovatelkou a žalobci vůbec nevážily působení dobré víry, ačkoliv z důkazního řízení a rovněž z námitek stěžovatelky vyplývá celá řada indicií nasvědčujících jejímu naplnění. Pečlivé přezkoumání stěžovatelčiny dobré víry při uzavírání kupní smlouvy s P. G. v rozhodnutích obecných

soudů zcela absentuje. Bylo přitom povinností soudu zhodnotit naplnění dobré víry stěžovatelky s ohledem na všechny okolnosti případu. ... Pokud by stěžovatelka nebyla v dobré víře, nebylo by možné jejímu vlastnickému právu poskytovat ochranu.“

7.13 Ochrana spotřebitele jako průlom do *Pacta sunt servanda*

Dogmatem podobným střetu zásady *Pacta sunt servanda* s veřejným zájmem dle článku 18. Listiny základních práv a svobod je konfrontace jejího působení ve smluvním vztahu založeném mezi podnikatelem a spotřebiteli.

Občanská právní úprava klade v duchu ochrany slabšího účastníka smlouvy vyšší nároky na podnikatele, kteří uzavírají smluvní vztahy s nepodnikateli, v řeči občanského kodexu spotřebiteli. Spotřebitel je tak zákonem chráněn před účinky nejasných, překvapivých ujednání, smlouvami formulářového typu, jednáním pod tlakem na různých prezentačních akcích či mnohem vyšší právním povědomím a možností právního zastupování na straně podnikatele. Je tak zřejmé, že působení zásady *Pacta sunt servanda* musí být přirozeně podřízeno splnění podmínek, které zákon na spotřebitelské kontrakty a kontraktaci samotnou klade. Právní teorie v takovém případě hovoří o **omezení autonomie vůle silnější smluvní strany**. Jen takové smlouvy a právní jednání, které respektovalo hmotnou právní normu upravující předmět obligace, může požívat ochrany mj. působením právní zásady *Pacta sunt servanda*.

V této věci se ústavní soud zabýval situací, kdy spotřebitel odstoupil od kupní smlouvy, aniž by svůj závazek plnil. V rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 1930/11 ze dne 10.1.2012 ústavní soud řekl, že „Společným znakem právní úpravy spotřebitelských smluv je tedy snaha cestou práva vyrovnat tuto faktickou nerovnost, a to formou omezení autonomie vůle. K této myšlenkové konstrukci lze dodat, že základním prostředkem ochrany spotřebitele (vedle absolutní neplatnosti tzv. unfair terms) je právo od uzavřené smlouvy odstoupit. Přitom vznik tohoto práva není následkem nedostatku náležitostí právního úkonu či porušení právní povinnosti, ale výronem zmíněné ochrany spotřebitele, který tak má možnost narušit princip *pacta sunt servanda*.“

7.14 Pacta sunt servanda jako ochrana před libovůlí

Jakkoli je slovní vyjádření zásady *Pacta sunt servanda* velmi jednoduché, další a další její významy se vyjeví až s praxí, která vzniká každým dnem právním jednáním směřujícím ke vzniku práv a závazků kontraktujících smluvních stran. Pokud by zásada byla dodržována resp. smlouvy byly vždy plněny, ani bychom o jejím obsahu nevěděli, nemusel by být formulován. Stejně jako většina obecných, zejména přirozenoprávních zásad, i zásada *Pacta sunt servanda* musí být formulována a v pozitivní úpravě obsažena nikoli pro ty, kdo jednají poctivě, v souladu s principy dobré víry a dobrých mravů, nýbrž pro jejich ochranu a **proti a na vědomí těm, kteří se jí řídit nehodlají.**

Taková je i podstata rozhodnutí ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 314/06 ze dne 14.9.2006: „V soukromém právu se aplikuje zásada pacta sunt servanda (smlouvy jsou závazné) - a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevýhodné. ... Stěžovatelka si musí být vědoma své odpovědnosti ve smluvních vztazích a nemůže smlouvy uzavírat a poté namítat jejich neplatnost dle své vlastní libovůle.“

Teze o libovůli některé smluvních stran úzce souvisí s podmínkou otevřeného jednání a poctivého smluvního styku. Jen takové **jednání, které je srozumitelné a odpovídá podmínkám kladeným na kontraktaci zákonem**¹¹⁴ za současného splnění obecných podmínek soukromého práva¹¹⁵, může požívat právní ochrany. Jen takové právní jednání může dát vzniknout kýženým následkům, které smluvní strany sjednaly. Pro takové právní jednání je oporou zásada *Pacta sunt servanda*.

Ne vždy je však praxe taková jak ji zákon předpokládá. Pokud se týká souvislosti zásady *Pacta sunt servanda* a určitého a poctivého smluvního styku, lze uvést rozhodnutí ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 87/04 ze dne 6.4.2005. Ústavní soud v něm uvedl, že „Smyslem ochrany legality v soukromoprávní sféře není jen ochrana zájmů státu, ale především ochrana soukromoprávních vztahů, tedy především ochrana smluvních vztahů podle zásady "pacta sunt servanda" (smlouvy se musí dodržovat).“

V jiném případě smluvní strany sjednaly pro určitou část plnění odkládací podmínku, kterou však soudy shledaly neoprávněnou: „Podmínka přitom musí být

¹¹⁴ §545 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹⁵ §1 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

právními předpisy dovolena, tj. nesmí být v rozporu se zákonem či jej obcházet nebo se přičít dobrým mravům (a/nebo zásadám poctivého obchodního styku).“ Ústavní soud pak v rozhodnutí sp. zn. III.ÚS 1642/10 ze dne 21.10.2010, z něhož je i předchozí citace, uzavřel, že bylo v souladu se zákonem, když „odvolací soud dospěl k závěru, že dané ustanovení je pro neurčitost a rozpor s pravidly poctivého obchodního styku neplatné, přičemž zásada *pacta sunt servanda* se za této situace prosadit nemůže.“

7.15 Pacta sunt servanda jako výraz rovnosti stran obligačního vztahu

Zásada *Pacta sunt servanda* je **legálním imperativem**. Neobsahuje ve svém vyjádření označení žádného účastníka smluvního vztahu ani adresáta, kterému je určena. Je cílena výhradně ke kontraktu jako takovému a říká, že kontrakt je to, co má být plněno. Je zřejmé, že zásada *Pacta sunt servanda* je v duchu článku 4. Listiny základních práv a svobod a ústavy závazná pro všechny bez rozdílu.

Tyto teze mimo jiné implikují, že žádná smluvní strana nemůže **měnit obsah** smluvního ujednání bez účasti druhé strany smlouvy. K tomu se ústavní soud vyjádřil ve svém rozhodnutí sp. zn. Pl.ÚS 20/05 ze dne 28.2.2006: „Zmiňovaná ochrana autonomie vůle má vliv na další typický princip závazkového práva: *pacta sunt servanda*. Jde též o výraz rovnosti stran obligačního vztahu, který se projevuje i tím, že žádná ze stran nemá možnost (nemá právo) měnit svým vlastním projevem vůle obsah závazkového vztahu. Jednostranné zásahy mají právní relevanci pouze tehdy, pokud tak zákon výslovně stanoví.“

7.16 Inominátní smlouva nebo legální smluvní typ požívají stejné ochrany zásadou *Pacta sunt servanda*

Zásada *Pacta sunt servanda* nestraní ani konkrétní formě či obsahu smluvního ujednání. **Všechny formy i obsahy** závazkových vztahů, neodporují-li zákonu či základním zásadám soukromého práva, požívají **stejnou ochranu** zásadou *Pacta sunt servanda*, všechny mají být plněny bez rozdílu podle toho, co si smluvní strany ujednaly.

Tento základní princip vyvěrá z článku 2. odst. 3 Listiny základních práv a svobod a práva osob kontraktovat v mezích zákona v rámci své autonomie vůle podle toho, jak

samy chtějí. Ústavní soud tyto teze potrdil v rozhodnutí sp. zn. III.ÚS 104/04 ze dne 13.10.2004, kde uzavírá: „Jsou to samy subjekty občanskoprávních vztahů, které na základě svobodného smluvního rozhodování o tom, jaké povinnosti smlouvou převezmou, jaká práva si smlouvou založí, mohou nejlépe uplatnit své individuální zájmy a hospodářské potřeby. ... Jestliže však subjekty již jednou uzavřou podle svého rozhodnutí určitou smlouvu (ať již pojmenovanou či nepojmenovanou), platí, že tuto smlouvu mají povinnost plnit (pacta sunt servanda). **I nepojmenovaná smlouva je stejně závazná jako pojmenovaná, je-li uzavřena po právu.**“

7.17 Platnost smlouvy jako nutná podmínka účinků zásady Pacta sunt servanda

Platnost smlouvy vyvěrá z dodržení základních podmínek občanské právní úpravy, opírá se o přirozenoprávní zásady a kogentní vymezení občanského kodexu. Ustanovení §545 a §547 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník stanoví, že právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům a zákonu stejně jako z něj plynoucí právní následky plynou ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe smluvních stran.

Smluvní ujednání, která neodpovídají takovému vymezení, nelze považovat za platná. Byť nový občanský kodex vnáší do posuzování platnosti či neplatnosti právního jednání nové světlo, kdy v duchu přirozenoprávních zásad a autonomie vůle jednajících stran se na právní jednání nahlíží jako na spíše platné¹¹⁶, lze v rozhodovací činnosti ústavního soudu nalézt napříč časem zřetelný posun od tezí založených na tvrdém dogmatu právního pozitivismu založeném na dikci zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, směrem k principům přirozeného práva, které byly vedoucími ideami při současně platné kodifikaci občanského práva.

Ústavní soud se tak několikrát vyjádřil k základní souvislosti neplatnosti smlouvy a zásady Pacta sunt servanda, která bez platného substrátu smluvního ujednání nemůže nikdy kvést. Např. v rozhodnutí sp. zn. IV.ÚS 2622/09 ze dne 31.5.2011 ústavní soud řekl, že „Dovolává-li se stěžovatel své dobré víry, legitimního očekávání či zásady pacta sunt servanda, nepovažuje Ústavní soud tuto právní argumentaci za zcela přílehou, neboť

¹¹⁶ §574 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

neplatnost smlouvy uzavřené v rozporu se zákonem nemůže být uvedenými právními instituty zhojena.“

Zcela jednoznačně je pak podmíněnost zásady *Pacta sunt servanda* platností smluvního vztahu, na který má být aplikována, zřejmá z rozhodnutí sp. zn. III.ÚS 422/10 ze dne 11.3.2010: „Stěžovatelkou odkazovaná **zásada pacta sunt servanda** tak na posuzovanou věc zjevně nedopadá, neboť **se vztahuje toliko na právní úkony platné.**“

7.18 Pacta sunt servanda ve světle času jako právní události - *Lex posterior generalis non derogat legi specialii.*

V analytické části této práce byla zmíněna systematika části právních skutečností, které bezprostředně souvisí resp. jsou základem pro smlouvu jako předmět působení zásady *Pacta sunt servanda*. Touto právní skutečností byla právní jednání¹¹⁷.

Další kategorií právních skutečností, kterou teorie práva řadí mezi objektivní právní skutečnosti, je čas. Čas jako právní skutečnost nabývá na významu spolu s vědomím, že celý náš svět a s ním i **veškeré právní vztahy vznikají, existují a zanikají v prostoru a čase**. Je tedy bezpochyby, že každý právní vztah je vystaven působení času¹¹⁸. Čas se tak stává nejvýznamnější objektivní právní skutečností.

Působení času na smluvní ujednání – kolektivní smlouvu ve světle novelizace právní úpravy zákoníkem práce bylo prověřeno ve sporu, ve kterém právo ústavní soud nalezl rozhodnutím sp. zn. I.ÚS 531/98 ze dne 30.11.1999. V duchu zásady *Lex posterior generalis non derogat legi specialit* ústavní soud vyložil, že rozhodnutí Krajského soudu v Brně „je v rozporu s principy právního státu i zásadami Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které respektují soukromoprávní sféru a ochranu soukromého života před veřejnou mocí i v tom smyslu, že **zásada "pacta sunt servanda" jako součást právního státu není automaticky potlačena pozdější právní úpravou**. Dříve uzavřená kolektivní smlouva o odstupném, poskytovaném zaměstnancům při rozvázání pracovního poměru, není zbavena novou obecnou úpravou své závaznosti, pokud sama neváže svou

¹¹⁷ §545 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹¹⁸ FIALA, Josef, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006*. 2. upravené vydání. Praha: ASPI, 2006, xxxv, 963 s. Meritum. ISBN 80-735-7212-5, str. 65

existenci, obsah a rozsah v ní stanovených nároků výhradně a pouze na zákonnou úpravu v době rozvázání pracovního poměru.“

7.19 Pacta sunt servanda jako základní součást mezinárodního práva

Významná část této práce byla věnována kořenům zásady *Pacta sunt servanda* a jejímu prosazení v době velkých zámořských objevů a koloniálních velmocí. Znovuobjevení zásady *Pacta sunt servanda* pro současný svět tak úzce souvisí s rozvojem mezinárodních vztahů resp. ujednáním pravidel, kterými se vzájemné vztahy jednotlivých států měly a mají řídit.

Závazek vázanosti mezinárodními smlouvami přijala Česká republika v článku 1 odst. 2 Ústavy, podle kterého "Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva". Ústava České republiky tak přímo v kontextu mezinárodní kontraktace vyjadřuje přijetí principu *Pacta sunt servanda*, který mezinárodní společenství přijalo v rámci článku 26 Vídeňské úmluvy. Ústavní soud v rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 601/04 ze dne 21.2.2007 uvedl: „Míra respektování tohoto principu konkrétním státem je nejen příspěvkem k upevnování vlastního právního prostředí důvěry občanů v právo, ale i měřítkem věrohodnosti státu v mezinárodním společenství. Předznamenává určité předvídatelné chování subjektů mezinárodního práva a umožňuje vzájemné očekávání v dobré víře, že závazky plynoucí z mezinárodních smluv budou plněny, v mezích mezinárodního *ius cogens*.“

Se začleněním České republiky do významných mezinárodních struktur, z nichž patrně nejvýznamnější je členství v Evropské unii, se uvažování nad zásadou *Pacta sunt servanda* v mezinárodním kontextu stalo i v činnosti Ústavního soudu České republiky intenzivnější. Ústavní soud se v souvislosti s tím dotkl několika tezí, ze kterých plynou tyto závěry:

- zásada *Pacta sunt servanda* tvoří základ tvorby smluvních norem v mezinárodní kontraktaci
- zásada *Pacta sunt servanda* je stěžejním principem mezinárodního práva
- zásada *Pacta sunt servanda* je základem mezinárodní spolupráce a důvěryhodnosti státu v mezinárodním společenství

Stejně jako v případě soukromého práva, ani v právu mezinárodním nemůže žádná norma vzniknout bez projevu vůle státu, které vzájemně jednají na zásadě svrchované rovnosti. „Normy, k jejichž vzniku ale státy takto přispěly, jsou potom povinny **respektovat v souladu se zásadou pacta sunt servanda a plnit je v dobré víře, čímž je chráněna právní jistota ostatních subjektů.**“, nalézá ústavní soud v rozhodnutí sp. zn. Pl.ÚS 19/08 ze dne 26.11.2008.

Skutečnost, že zásada *Pacta sunt servanda* je stěžejním principem mezinárodního práva, potvrzuje ústavní soud ve svém rozhodnutí sp. zn. II.ÚS 2524/10 ze dne 5.9.2012. Předmětem dané kauzy byla aplikace a výklad Smlouvy mezi ČR a SR o sociálním zabezpečení po rozdělení ČSFR. Ústavní soud se kromě úlohy zásady *Pacta sunt servanda* dotkl i aplikační praxe normy mezinárodního práva v kontextu pravidel plynoucích z ústavního pořádku ČR. Výsledkem je postulát, který vztah mezinárodní smlouvy v kontextu zásady *Pacta sunt servanda* a ústavního pořádku České republiky přesně vymezuje: „Jednou ze stěžejních zásad, jimiž se řídí mezinárodněprávní závazky, je princip *pacta sunt servanda*, který by měl být reflektován také ve stabilitě výkladu mezinárodní smlouvy, jak jej podávají vnitrostátní orgány aplikující tuto smlouvu. Při aplikaci mezinárodní smlouvy je proto třeba hledat výklad, který bude respektovat toto pravidlo a současně neporuší pravidla plynoucí z ústavního pořádku. Je-li to možné, je nezbytné hledat takový výklad, který umožní respektovat pravidlo plynoucí z mezinárodního práva a současně též práva garantovaná v ústavním pořádku České republiky.“

Patrně nejvýznamnějším testem našeho vnímání zásady *Pacta sunt servanda* se stalo **posuzování souladu tzv. Lisabonské smlouvy** s ústavním pořádkem České republiky. Jak o tom svědčí rozhodnutí sp. zn. Pl.ÚS 29/09 ze dne 3.11.2009, zásada *Pacta sunt servanda* měla přirozeně i v posuzování této věci zásadní úlohu. Její poměrování se svrchovaností státu dalo vzniknout tomuto nálezu: „**Svrchovanost však neznamená svévoli anebo možnost volně porušovat existující závazky** v podobě mezinárodních smluv, jakými jsou i smlouvy, na jejichž základě je Česká republika členem Evropské unie. České republice z těchto smluv vyplývají nejen oprávnění, ale i závazky vůči ostatním členským státům. **Bylo by v rozporu se zásadou pacta sunt servanda**, kodifikovanou v

ustanovení čl. 26 Vídeňské úmluvy, **kdyby Česká republika mohla v jakémkoliv okamžiku začít tyto závazky ignorovat ...“**

8 Závěr

Téma zásady *Pacta sunt servanda* je staré jako společnost sama. V analytické části práce byly zjištěny její kořeny sahající až do doby 6. století před naším letopočtem. Vzhledem k tvrzenému původu zásady jako principu *ius divine* se lze domnívat, že zásada zde byla přítomna bez ohledu na schopnost člověka zaznamenat své jednání v dochovatelné a dodnes srozumitelné podobě.

Na druhé straně je pochopitelné, že má-li být jakékoli pravidlo označeno pravidlem nejvyšším, není na něj možné nahlížet jako na produkt lidské mysli a intelektu. Označení původu zásady *Pacta sunt servanda* jako původem božského práva bylo **nezbytnou podmínkou** k obecné akceptaci jejího principu společností, stejně jako vystavěním hráze možným snahám o zpochybnění její platnosti.

Ať je již původ zásady *Pacta sunt servanda* jakýkoli, studium předmětu této diplomové práce ukazuje, že míra ztotožnění společnosti s touto zásadou **vždy odpovídala stupni rozvoje společnosti a schopnosti jednotlivců dostát svým závazkům**. Není patrně lepšího důkazu o pravdivosti této teze než skutečnost, že zásada *Pacta sunt servanda* v jedné ze svých starších podob našla uplatnění v justiniánských kodifikacích na přelomu pátého a šestého století našeho letopočtu. Řím, který tehdy stanul na pomyslném vrcholu stupně rozvoje společnosti, dal vzniknout celé řadě emancipovaných vrstev obyvatelstva, jež by se bez garance závaznosti právního jednání nemohly dále rozvíjet. *Justiniánův kodex* tak položil základy práva moderní společnosti. Na nich později v 16. století škola glosátorů vytvořila *Corpus iuris civilis* - pilíř moderních občanských kodexů. ***Corpus iuris civilis* se jako zdroj tezí *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie* (zkráceně **ABGB**) stal inspirací pro nový občanský kodex platný v České republice**, v němž se tím vedený prof. Dr. JUDr. Karlem Eliášem k zásadě *Pacta sunt servanda* otevřeně přihlásil¹¹⁹.

Uplatnění zásady *Pacta sunt servanda* a znovuobjevení římského práva glosátory nebylo dílem náhody. Diplomová práce analyzuje tyto skutečnosti s vyslovením závěrů o nepochybných souvislostech prudkého rozvoje mezinárodního obchodu a velkých zámořských objevů s potřebou vytvořit právní jistotu ve vzájemných vztazích. Metodou

¹¹⁹ §3 odst. 2 písm. d) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

indukce jsou analyzovány východiska a závěry významných myslitelů a vlivných osob pozdního středověku a novověku. Přístupujeme-li dnes k jejich tezím kriticky, pak je to možné jen proto, že **zásada *Pacta sunt servanda* se stala obecným principem demokratické společnosti.**

Patrně nejvýznamnějším příspěvkem k tématu zásady *Pacta sunt servanda* je její **stěžejní úloha v dokumentech mezinárodního společenství**, které vstupují v platnost výhradně jako výsledek kontraktace - vyšší důkaz platnosti zásady patrně není možné poskytnout. Takto je mimo jiné vystavěna **kodifikace mezinárodního práva** provedená tzv. *Vídeňskou úmluvou*, jejíž signatáři se k zásadě *Pacta sunt servanda* přihlásili již v preambuli úmluvy.

Exkurz po stopách zásady *Pacta sunt servanda* jako zdroje **stability a fair play** v mezinárodních vztazích by nemohl být úplný bez zmínky o nezávislé nevládní aktivitě Mezinárodního ústavu pro sjednocení mezinárodního práva soukromého UNIDROIT. Analýzou textu principů UNIDROIT byla zjištěna východiska pro následné deduktivní ověření platnosti elementů, ze kterých se zásada *Pacta sunt servanda* skládá. Také zásady UNIDROIT se podílely na formulaci tezí nového občanského kodexu České republiky.

Jakkoli je princip zásady *Pacta sunt servanda* každému bez obtíží srozumitelný, má-li se stát zásadou **právní a vymahatelnou**, je třeba, aby její **struktura, pravidla a podmínky aplikace byly vymezeny zákonem**. Analytická část této práce tak byla dále věnována právnímu jednání, výkladovým metodám právního jednání a obsahu smluv.

Dopady zásady *Pacta sunt servanda* do reálného života společnosti a její principy byly ověřeny na rozhodovací činnosti Ústavního soudu České republiky. Šetřeny byly prakticky všechny nálezy ústavního soudu k datu zpracování této práce, které se zásadou *Pacta sunt servanda* meritorně zabývaly. Deduktivní metodou mohly být na jejich základě formulovány závěry, které stojí na tezích popisné a analytické části a potvrzují zjištění vyslovená s pomocí induktivní metody. Pro téma této diplomové práce i každého z nás je zadostiučiněním, že i v relativně krátké historii rozhodnutí Ústavního soudu České republiky lze vysledovat **tendence od ryze pozitivistického přístupu směrem k aplikaci**

přírozenoprávních teorií, o něž se – na rozdíl od totalitní právní úpravy¹²⁰ - opírá nový občanský kodex.

Při zvažování cíle této diplomové práce váhal autor mezi uvedením principu zásady do souvislosti s prakticky jakoukoli hospodářskou souvislostí plynoucí z kontraktace smluvních stran. Po důkladném rozboru se však takový přístup zdál být samoučelným a nedůstojným významu a zasazení zásady *Pacta sunt servanda* - jako **nejvyšší právní zásada je určena pouze k působení shora dolů**. Nalézat či potvrzovat její oprávněnost realitou ekonomických dějů, které přitom jsou až následky splněných smluvních vztahů, nepovažuje autor za smysluplné – bez jejího působení **by neexistoval právní stát, vázanost smlouvami a v důsledku toho ani institut soukromého vlastnictví**.

Princip zásady *Pacta sunt servanda* se odráží ve všech ekonomických dějích **demokratické společnosti bez výjimky**. Pomineme-li soukromé kontraktace, které nejsou vytvářeny z důvodu ekonomické činnosti, pak celkový objem kontraktace uskutečněné v duchu zásady *Pacta sunt servanda* v národním hospodářství je vyjádřen hodnotou Hrubého domácího produktu. V tomto smyslu činila v roce 2013 hodnota všech kontraktací na území České republiky dle údajů Českého statistického úřadu 4.086.260 mil. Kč¹²¹. I sama skutečnost, že je autor oprávněn psát závěr této diplomové práce, spočívá na smluvním ujednání, které uzavřel s Českou zemědělskou univerzitou v Praze. **Zásada *Pacta sunt servanda* vede a provází právní jednání každého z nás.**

Právní zásada *Pacta sunt servanda* a její zasazení do právního řádu **vytváří každodenní tvář naší společnosti**. Je klíčovým principem právního státu, je základním mechanismem demokratické liberální tržní ekonomiky a nástrojem vyhovění standardům hospodářské soutěže. Znovuobjevena, připravené společnosti dána dílem glosátorů a akcelerována rozvojem mezinárodního práva, tvoří zásada *Pacta sunt servanda* již několik staletí základní pilíř nejvýznamnějších kodifikací občanských zákoníků a je nedílnou součástí mezinárodních úmluv a společenství. Autor by chtěl vyjádřit přesvědčení, že tato diplomová práce zachytila rozhodující prvky minulosti a současnosti této zásady, dokázala postihnout její strukturu a zakotvení v právním řádu naší země a mezinárodního společenství a vyslovila teze, na kterých spočívá ochrana zásady *Pacta sunt servanda*.

¹²⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

¹²¹ Český statistický úřad. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/320181-14>

9 Seznam použitých zdrojů

Odborné publikace:

1. BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Nový občanský zákoník: srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 829 s. ISBN 978-80-7380-413-8
2. BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK, Aleš GERLOCH a Eduard VLČEK. *Teorie práva: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. 2., přeprac. vyd.* Praha: ASPI, 2004, 347 s. ISBN 80-735-7030-0.
3. ELIÁŠ, Karel. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek.* Praha: Linde, 2008, 1243 s. ISBN 978-80-7201-687-7.
4. FIALA, Josef, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006. 2., přeprac. vyd.* Praha: ASPI, 2006, xxxv, 963 s. Meritum. ISBN 80-735-7212-5.
5. FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné. 2. upravené vydání.* V Praze: C.H. Beck, 2009, 650 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-738-0228-7
6. HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd.* V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.
7. KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ a Eduard VLČEK. *Vývoj českého soukromého práva: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 2.svazek. Vyd. 1.* Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 213 s. ISBN 80-864-3283-1.
8. KADLECOVÁ, Marta, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ, Eduard VLČEK a Markéta SELUCKÁ. *Dějiny českého soukromého práva: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006. 1. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 279 s. Právníké učebnice (C.H. Beck). ISBN 978-807-3800-413.
9. KINCL, Jaromír, URFUS Valentin, SKŘEJPEK Michal. *Římské právo.* C.H.BECK, Praha, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-0.
10. KNAPP, Viktor, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Teorie práva: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.8.2006. 1. vyd.* Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právníké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5.
11. ROZEHNALOVÁ, Naděžda. *Mezinárodní právo obchodní: alternativní způsoby řešení sporů, mezinárodní obchodní arbitráž, některé otázky řízení před soudy.*

Vyd. 2., přeprac. Brno: Masarykova univerzita, 1999, 181 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 214. ISBN 80-210-2041-5.

12. TÝČ, Vladimír. Úvod do mezinárodního a evropského práva: alternativní způsoby řešení sporů, mezinárodní obchodní arbitráž, některé otázky řízení před soudy. 2., aktualiz. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 99 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 214. ISBN 978-80-210-5163-8.
13. URFUS, Valentin, Karel SCHELLE, Renata VESELÁ, Eduard VLČEK a Markéta SELUCKÁ. *Historické základy novodobého práva soukromého: římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, x, 131 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9504-6.
14. ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002. 112 s., ISBN 80-86629-01-5.

Články

15. ELIÁŠ, K. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). *Obchodněprávní revue* č. 6., C. H. Beck, 2009, ISSN 1213-5313.
16. Salač, J.: Lex mercatoria – nástin vývoje a význam. *Právník*, 1998, č. 137/5.

Právní předpisy

17. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
18. Zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod
19. Vyhláška č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu
20. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
21. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
22. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Judikatura

23. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007
24. Nález ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3292/09 ze dne 8.7.2010
25. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 353/04 ze dne 16.6.2005
26. Nález ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 449/14 ze dne 15.8.2014
27. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 1081/09 ze dne 12.5.2009
28. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 56/14 ze dne 26.6.2014
29. Nález ústavního soudu III.ÚS 1169/14 ze dne 26.6.2014
30. Nález ústavního soudu I.ÚS 1309/14 ze dne 26.6.2014 ze dne 26.6.2014
31. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 540/14 ze dne 21.5.2014
32. Nález ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 531/06 ze dne 20.5.2008
33. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 125/10 ze dne 1.9.2010
34. Nález ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10.4.2014
35. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 342/14 ze dne 19.6.2014
36. Nález ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 1908/11 ze dne 30.7.2013
37. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 2532/10 ze dne 14.9.2010
38. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 3900/12 ze dne 28.2.2013
39. Nález ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 4361/12 ze dne 14.1.2013
40. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 298/12 ze dne 13.12.2012
41. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 298/12 ze dne 13.12.2012
42. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 3061/11 ze dne 13.8.2012
43. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 1930/11 ze dne 10.1.2012
44. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 314/06 ze dne 14.9.2006
45. Nález ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 87/04 ze dne 6.4.2005

46. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 1642/10 ze dne 21.10.2010
47. Nález ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS 20/05 ze dne 28.2.2006
48. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 104/04 ze dne 13.10.2004
49. Nález ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 2622/09 ze dne 31.5.2011
50. Nález ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 422/10 ze dne 11.3.2010
51. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 531/98 ze dne 30.11.1999
52. Nález ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 601/04 ze dne 21.2.2007
53. Nález ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS 19/08 ze dne 26.11.2008
54. Nález ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 2524/10 ze dne 5.9.2012
55. Nález ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS 29/09 ze dne 3.11.2009
56. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky č. j. 31 Cdo 135/2007-151 ze dne 26.8.2009

Internetové zdroje

57. ABGB. Dostupné z: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb3.htm#t2h>
58. Bible kralická. Dostupné z: <http://biblenet.cz/>
59. Biografie Hans Wehberg. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Wehberg
60. BONELL, M.,J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Uniform Law Review, 1996. Dostupné z: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html>
61. Česko-anglický slovník. Dostupné z: <http://slovník.seznam.cz/cz-en/>
62. Dokumenty OSN. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>
63. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

64. Nový občanský zákoník – metodický interaktivní hypertextový materiál. Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/obecna-cast/osoby/>
65. FRISCHKORN Michael, Definitions of the Lex Mercatoria and the Effects of Codifications on the Lex Mercatoria's Flexibility. Dostupné z: <http://documents.jdsupra.com/b0d8aa77-907e-41fa-837d-799bf089d944.pdf>
66. Grotius Hugo biografie. Dostupné z: <http://leccos.com/index.php/clanky/grotius-hugo>
67. Hans Wehberg monografie. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Hans_Wehberg
68. Korán. Dostupné z: <http://www.koranoislamu.cz/>
69. Ottův slovník naučný. Dostupné z: <http://archive.org/details/ottvslovnknauni44ottogoog>
70. MALYNES Gerard, Consuetudo, Vel Lex Mercatoria or The Ancient Law-Merchant (1st. ed., 1622), Dostupné z: http://www.trans-lex.org/consuetudo_ID18
71. Mitchell, Fatore, Keeping Your Word: The Strengthening of the *Pacta Sunt Servanda* Norm. Department of Political Science, University of Iowa. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ibrarian.net%2Fnavon%2Fpaper%2FKeeping_Your_Word__The_Strengthening_of_the_Pacta.pdf%3Fpaperid%3D4515743&ei=qZQmVNqKB8LiasL3gJAO&usg=AFQjCNFma_XuNs1XIISHU7LCC8nyJsYJLA
72. Pravidlo Estoppel. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Estoppel>
73. Sbírka nálezů Ústavního soudu České republiky. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>
74. Stať „Inspirační síla všeobecného zákoníku občanského v návrhu občanského zákoníku pro Českou republiku“. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CD4QFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.pf.upol.cz%2Ffileadmin%2Fuser_upload%2FFPF%2F20_let_PF%2FElias_doc_CJ.doc&ei=060mVNmnElvgapTpgbAF&usg=AFQjCNF7K0IDUy6is8q9pIc1uK_SY9P3xA&bvm=bv.76247554,d.bGQ
75. UNIDROIT ROME, Italy. Dostupné z: <http://www.unidroit.org/about-unidroit/institutional-documents/statute>

76. WEHBERG, H.: Pacta sunt servanda, *The American Journal of International Law*, vydání 53, č. 4, s. 775-786, American Society of International Law. Dostupné z: http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=129500
77. Zákon dvanácti desek. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zakon_dvanacti_desek
78. Zemské desky. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Zemske_desky